

Bones pràctiques d'incorporació del paisatge en el planejament urbanístic de Catalunya

Josep M. Mallarach i Eulàlia Comas (coordinadors)

Bones pràctiques d'incorporació del paisatge en el planejament urbanístic de Catalunya

Elements de debat territorial, 22

Bones pràctiques d'incorporació del paisatge en el planejament urbanístic de Catalunya

Josep M. Mallarach i E.Comas (coordinadors)

Elements de debat territorial, 22

Juliol de 2005

Aquest text és una reproducció íntegra del treball lliurat pels autors.

Diputació
Barcelona
xarxa de municipis

Núm. 22. Bones pràctiques d'incorporació del paisatge en el planejament urbanístic de Catalunya

© dels textos *Josep M. Mallarach i Eulàlia Comas (coordinadors), Joan Albesa, Carme Bosch, Maria de Bolòs, Jordi Codina, Albert Cortina, Ramon Fortet, José González Baschwitz, Josep Gordi, Josep M. Llop, Joan Nogué, Ricard Pié i Manel Somoza.*

© de l'edició *Diputació de Barcelona
Juliol de 2005*

Producció i Disseny *Lúcida Gràfics S.L.*

Impressió *Unitat d'Impressió i Reprografia, Diputació de Barcelona*
ISBN *84-9803-065-X*
Dipòsit legal

Coordinació:
Gabinet d'Estudis de la Presidència
Mallorca, 244 entl. 1a, 08008 Barcelona
Telèfon: 934 049 219
gep.territori@diba.es

Per a més informació:
<http://www.diba.es/territori/elements.asp>

ÍNDEX

Presentació	7
El sentit de la publicació que teniu a les mans	9
La relació entre paisatge i urbanisme	11
<i>Inútel paisagem</i>	13
Bones pràctiques d'incorporació del paisatge en el planejament urbanístic de Catalunya	15
La revisió del pla general municipal d'ordenació de Torroella de Montgrí (agost de 2001)	15
El paisatge en el POUM d'Olot	18
El pla especial de protecció de Gallecs del municipi de Mollet del Vallès: tractament del paisatge	23
Revisió del PGOU de Torrelles de Llobregat	30
Modificació de les normes subsidiàries de Cassà de la Selva per a la regulació dels usos del sòl no urbanitzable	33
Modificació del pla general metropolità a l'àmbit de la Torre Negra de Sant Cugat del Vallès	39
Pla especial d'intervenció en el paisatge urbà del segle XIX a Sabadell	46
El pla general de Lleida 2015 Comentaris sobre el tractament del paisatge	48
Què conté i què permet aquest CD	51

PRESENTACIÓ

El volum 22 de la sèrie *Elements de debat territorial* recull i amplia els materials del Seminari sobre la incorporació del paisatge en el planejament urbanístic de Catalunya que es va celebrar a Olot l'any 2002 i en el qual es va presentar, per primer cop, un recull de bones pràctiques relacionades amb la incorporació del paisatge en el planejament urbanístic català.

La publicació que teniu a les mans ve acompanyada d'un CD-ROM que presenta de forma sistematitzada i més accessible la informació i els materials del curs, facilitant la consulta dels diferents casos d'estudi i de la documentació corresponent.

Avui és àmpliament reconegut que el paisatge és un element clau per al desenvolupament econòmic de molts territoris, que a més a més en determina la qualitat de vida de les persones qui hi viuen. Per això el món local és cada cop més sensible a la incorporació de criteris paisatgístics en les polítiques territorials.

Confiam que tant aquesta publicació com el CD-ROM que conté, aportin elements per al debat i la reflexió i siguin d'utilitat com a eina de consulta per a tots els qui, des d'àmbits diversos, treballen en el desenvolupament de noves estratègies territorials per a la regió de Barcelona.

Lorenzo Albardías Marfil

Cap del Gabinet d'Estudis de la Presidència de la Diputació de Barcelona

EL SENTIT DE LA PUBLICACIÓ QUE TENIU A LES MANS

El 20 d'octubre del 2000, el Consell d'Europa va aprovar la Carta Europea del Paisatge, la qual insta a tots els estats membres a posar en pràctica polítiques de valorització i protecció del paisatge, considerat com «un element essencial per al benestar individual i social, la protecció, gestió i planejament del qual comporten drets i deures per a tot-hom». El Parlament de Catalunya s'hi va adherir per unanimitat poc després (Resolució 364/VI de 14/12/2000), essent la seva la primera adhesió formal d'una cambra legislativa europea. Una adhesió que, tot i no tenir vàlua legal –perquè l'Estat espanyol encara no l'ha ratificada– és plena de significació i va ser justament celebrada. Des d'aleshores, es varen escolar més de tres anys amb pocs avenços per a aplicar els compromisos que es desprenien de l'adhesió, tret de la llei d'urbanisme de 2002.

Durant els darrers mesos, però, les coses semblen canviar per bé. S'ha revisat la nova llei d'urbanisme, s'ha constituït l'Observatori del Paisatge de Catalunya, i s'ha elaborat el projecte de llei del paisatge de Catalunya.

La llei 2/2002 d'urbanisme de Catalunya va considerar, per primera vegada, la protecció dels valors paisatgístics com un dels elements del desenvolupament urbanístic sostenible, que es defineix com un dels objectius essencials del futur planejament català. Així, la llei estableix l'obligatorietat de protegir els valors paisatgístics d'interès especial i exigeix un estudi d'impacte paisatgístic per a l'aprovació de determinades actuacions en el sòl no urbanitzable. Algunes de les determinacions que pren en relació amb la protecció paisatgística s'han vist reforçades per la llei 10/2004, que modifica l'anterior, i que va entrar en vigor el 25-12-2004.

L'Observatori del Paisatge de Catalunya, després d'una llarga gestació, es va constituir el 8-10-2004, sota la forma d'un consorci en què participen

el govern autonòmic català, les quatre diputacions, les dues agrupacions municipalistes, set universitats, els col·legis d'arquitectes, de biòlegs, de geògrafs, d'enginyers agrònoms, d'enginyers de monts i forests i d'enginyers de camins canals i ports, la Fundació Territori i Paisatge i l'Ajuntament d'Olot, que servirà de seu complementària. Es tracta del primer ens d'aquesta mena que es crea a l'Estat espanyol, i tindrà com a missió principal elaborar un catàleg de les «unitats de paisatge» i fixar uns objectius de «qualitat paisatgística» per a cadascuna de les futures set regions catalanes.

El 8 de març d'enguany el Govern va aprovar el Projecte de llei del paisatge, que haurà de seguir el tràmit parlamentari. La llei té per objecte donar contingut positiu a l'adhesió del Parlament de Catalunya al Conveni Europeu del Paisatge. Per a assolir els seus objectius, crea dos instruments bàsics: els catàlegs, de caràcter descriptiu, i les directrius de paisatge, amb caràcter normatiu. Els catàlegs hauran de delimitar les àrees que requereixin un règim diferenciat de protecció i gestió, i contindran uns «objectius de qualitat» per a cadascuna d'elles.

Tanmateix, al moment de dur aquest exemplar a impremta –abril del 2005– encara hi ha mancances de gran entitat, perquè seguim sense cartografies de paisatge a escales útils per a la planificació, i sense uns criteris de valoració consensuats que permetin proposar objectius de qualitat en els paisatges, instruments tots ells necessaris per a incorporar amb solvència el paisatge en la planificació territorial que s'està desplegant, per primera vegada, a tot el país, i en la planificació urbanística que segueix el seu curs.

Mentrestant, però, com reconeix el mateix preàmbul del projecte de llei del paisatge, molts paisatges pateixen la pressió urbanística i d'infraestructures més forta de la seva història, des de la

marina fins a l'alta muntanya, passant per les planes interiors, amb inèrcies potents que afecten, a voltes de forma irreversible, elements de gran vàlua, cosa que ha generalitzat els processos de degradació i banalització dels paisatges. Així, doncs, aquest és un moment clau per a incorporar els valors i els elements del paisatge en el planejament urbanístic del país.

Aquesta publicació vol contribuir-hi tot aportant un recull de bons exemples d'incorporació del paisatge en els planejaments urbanístics de Catalunya. La gestació i la significació d'aquest recull es comenta tot seguit.

El 2001, els departaments de Política Territorial i Obres Públiques i de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya van decidir crear un Grup de treball del paisatge, integrat per una vintena d'experts que treballaven sobre el paisatge, des de disciplines ben diferents: ecologia del paisatge, planificació territorial, geografia física i humana, urbanisme, etc. Una de les iniciatives més interessants que va adoptar aquest grup de treball fou la d'organitzar un seminari dedicat a examinar bones pràctiques d'incorporació del paisatge en el planejament urbanístic de Catalunya. Per manca de normes, de directrius o de manuals (que algun dia s'hauran d'elaborar) va semblar que un bon punt de partida fóra analitzar aquells planejaments que el grup considerava que representaven aportacions valuoses respecte a la consideració dels valors paisatgístics.

Amb aquest objectiu es va fer el Seminari sobre la incorporació del paisatge en el planejament urbanístic de Catalunya, organitzat per la Fundació d'Estudis Superiors d'Olot en col·laboració amb la Societat Catalana d'Ordenació del Territori i el Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, el 27 de setembre de 2002. Es va fer a Olot, ciutat amb llarga tradició paisatgista, que ara acull una de les dues seus de l'Observatori del Paisatge de Catalunya i va aplegar vuit planeja-

ments urbanístics, que havien estat proposats pel Grup de treball del paisatge com a exemples representatius de la casuística tan diversa que es dóna al nostre país. Per això, hi trobareu planejaments de municipis petits i grans, amb paisatges rurals, periurbans i urbans, costaners i de l'interior. Hi ha plans generals d'ordenació urbana, normes subsidiàries del planejament, modificacions d'altres plans de rang superior, i plans especials. Cal remarcar que es van escollir plans que estiguessin elaborats, amb independència de si s'havien aprovat o no definitivament. Això vol dir que no tots els plans que s'hi van tractar i que ara presentem són vigents; alguns no s'han aprovat, o s'han aprovat amb modificacions, altres han donat lloc a plans diferents o bé s'han incorporat en instruments supramunicipals. Això, però, no resta ni un borrall del seu valor exemplar.

L'expectació i l'interès que va aixecar aquell seminari va fer pensar als organitzadors en la conveniència de trobar una forma de posar a l'abast de tothom els continguts més significatius d'aquells planejaments urbanístics, per a difondre les bones pràctiques. Tanmateix l'accés a aquests vuit planejaments, tots ells inèdits, i alguns a mitja tramitació, no era gens senzill, i, d'altra banda, l'extensió de la documentació de què constaven feia témer que serien pocs els que s'atrevirien a cercar-hi aquelles bones pràctiques de les que parlàvem.

Va costar posar fil a l'agulla i l'elaboració ha estat molt més lenta del que hauríem volgut, però finalment ha arribat a bon terme, gràcies al patrocini de la Diputació de Barcelona i a l'esforç del Servei d'Informació Geogràfica i Tècnica de la Universitat de Girona (SIGTE).

Confiam que l'esforç realitzat per tantes persones com hi han intervingut sigui útil, i que aquests bons exemples us inspirin a considerar amb més cura i a incorporar de forma més efectiva els valors del paisatge en els planejaments urbanístics en què participeu.

LA RELACIÓ ENTRE PAISATGE I URBANISME

Els conceptes de paisatge i d'urbanisme són més que complementaris. Són elements de caràcter solidari perquè es donin condicions de qualitat en els projectes i en els plans urbanístics; perquè cal entendre els paisatges com espais de convivència dels processos d'humanització de la natura. Paisatges culturals, en definitiva, que no poden ser tractats fora dels instruments d'ordenació i d'intervenció de l'urbanisme i la planificació territorial. És així com es considera en el Conveni Europeu del Paisatge (Florència 2000), que va ser ratificat pel Parlament de Catalunya aquell mateix any, i que orienta les polítiques públiques, tant de protecció com de gestió i d'ordenació dels paisatges. Per aquest motiu el Seminari sobre bones pràctiques d'incorporació del paisatge en els planejaments urbanístics de Catalunya, realitzat a Olot, fou d'una gran utilitat i oportunitat, perquè, tot i estant d'acord amb els principis del Conveni, cal aprofundir en quines són les pautes de treball perquè el planejament urbanístic integri en la seva composició els paisatges.

En aquest sentit inicial, cal assenyalar que els arguments pels quals aquesta relació ha de ser no sols complementària sinó també solidària, són els següents:

1. La integració dels paisatges en l'urbanisme és bàsica no sols perquè els paisatges culturals són un patrimoni comunitari, sinó perquè la dimensió paisatgística dóna més qualitat als processos de la vida humana, en la mesura que introdueix les condicions del medi i dels ecosistemes en la configuració del marc territorial.
2. Igualment, els paisatges introdueixen una lectura dels espais lliures i de la resta dels elements ambientals i naturals, més complexa i més adaptada a les condicions locals de cada territori i de cada ciutat, i capaç d'enriquir la composició del planejament urbanístic.

Es tracta de dues condicions —els valors patrimonials i els ambientals— genèricament enteses, però a més a més localment determinades, diferenciades. Això fa que l'urbanisme sigui element de definició no sols de models teòrics sinó també de concreció de les formes locals.

Cal afegir que avui es donen processos de construcció o de transformació dels paisatges i dels espais lliures catalans que han de ser abordats amb nous criteris. Penso en el conjunt d'actuacions derivades de la legislació urbanística, on, per exemple, els sòls rurals, forestals i naturals han estat considerats com a sòl no urbanitzable —una definició negativa enfront de la dels sòls urbanitzables. Aquests sòls han quedat fora d'una regulació positiva de les activitats, dels usos i de les funcions —rurals, agropecuàries, forestals i altres de tipus ambiental— que conformen els paisatges rústics, forestals, naturals, de muntanya o litorals, entre altres.

La regulació i l'ordenació del sòl no urbà o urbanitzable és una assignatura pendent per a intervenir en la qualitat del territori, que ha d'entrar més clarament en l'agenda de l'urbanisme i de la planificació i de la gestió territorial. Cal considerar que hi ha elements i conceptes, que vénen de les ciències i de les disciplines del medi ambient, com les unitats de paisatge, els corredors ecològics i el mateix concepte d'espais lliures, més enllà dels sistemes de zones verdes, que introdueixen arguments de millora dels plans urbanístics i de la seva gestió. Cal superar aquesta negació dels espais no urbanitzables, heretada de la tradició legal estatal i fer que els conceptes abans esmentats articulin elements de composició i de definició de les propostes de l'urbanisme i del planejament territorial.

Les unitats de paisatge i altres elements, de tipus científic, sobre la definició dels paisatges constitueixen punts clars de referència de l'ordenació dels sòls rurals, forestals, naturals, i similars.

A més a més, el concepte d'espais lliures, lligat als sistemes hidrogràfics dels territoris, permet una interpretació més ajustada al lloc, als llocs en plural, en funció de la diversitat de cada ciutat i de cada territori. Les traces de l'aigua són els elements més clars de la interpretació de la forma física dels sòls i dels espais a ordenar. Res com l'anàlisi dels cursos de l'aigua i dels sistemes de regadiu (si n'hi ha), tant de rec com de desguàs, dona la qualificació suficient per a superar una visió epidèrmica i superficial dels llocs, massa planimètrica. Els conceptes procedents de les disciplines de base ambiental són bàsics per a una composició del planejament, no sols de regulació sinó també per als processos posteriors de protecció, de gestió i d'ordenació dels paisatges, com elements que configuren els llocs en la seva vessant física, però també social. D'altra banda, el concepte de paisatges culturals aporta una base humana en la relació entre el paisatge i l'urbanisme, que dona una dimensió social, històrica i cultural, que supera una visió tecnocràtica.

Els urbanistes estem molt interessats en els nous elements i enfocaments que deriven de la incorporació del paisatge en els planejaments urbanístics, especialment perquè el concepte de paisatge cultural incorpora la idea, i el fet, que els paisatges són espais fruit de la transformació, i de la relació de la humanitat i del medi. Són producte d'un projecte cultural. És així com els veié la pionera paisatgista Rosa Barba, arquitecta i urbanista. Ella va entendre molt aviat que el paisatge introduïa una manera de pensar, d'entendre i posteriorment d'ordenar o de planificar, però sobretot una manera de projectar l'espai urbà i territorial més completa, la qual cosa feia que l'urbanisme adoptés una dimensió més diversa, més rica, molt més interessant. Una dimensió,

sobretot, molt més oberta a projectar les transformacions en base a les condicions del lloc. Adoptà una posició activa en els debats generals dels temes de paisatge, fent actuacions periòdiques, com la Biennal i el Màster, treballant catàlegs de paisatges amb la perspectiva de recopilar aquells que incloguessin actuacions de caràcter arquitectònic i/o urbanístic, per exemple, sobre els rius de les nostres ciutats, els fronts marítims, l'arquitectura i l'urbanisme de muntanya, entre altres. I sempre ho va fer relacionant la definició i/o catalogació amb les propostes i/o projectes, en la línia d'aquest CD: recopilar «bones pràctiques» de planejament sobre el paisatge, partint de propostes pràctiques, partint de planejaments que incorporen la dimensió del projecte i de la gestió del paisatge, en el sentit ampli que hi dona el Conveni Europeu del Paisatge.

Aquestes consideracions volen anar més enllà d'una reflexió racional i teòrica, atès que, fruit d'aquesta línia de treball, tenim una nova dimensió, inherent a la textura dels nostres paisatges, que amplia la manera de llegir i de participar dins del medi, en el qual les persones són un element més i no precisament el més determinant. Mirem els documents adjunts, fruit de les experiències de diversos equips lligats a diversos planejaments, com camins ja recorreguts. Mirem el camí que obre aquest CD, que ens obre a tots, per accedir a una dimensió més completa, transversal, per a l'exercici dels oficis dels professionals de la ciutat, del territori, i de l'ambient. Una dimensió en la qual a més a més de tècnics podem ser humans, ser vius dins els espais amb vida que són els paisatges.

Josep M. Llop Torné

Lleida gener de 2005

INÚTEL PAISAGEM

En tant que lliçó inaugural del Seminari, aquesta conferència tractarà el tema del paisatge des d'una perspectiva genèrica i globalitzadora, amb un punt de crítica i de denúncia davant dels greus processos de degradació que el paisatge català està experimentant darrerament. És innegable que, en els últims vint anys, moltes ciutats (grans, mitjanes i petites) han rentat la cara als seus centres històrics i eixamples més significatius i que, per tant, una part considerable del paisatge urbà ha millorat, però no el paisatge de la major part del territori, que ha empitjorat.

En efecte, tenim uns paisatges esberlats, desordenats, desendregats. Les causes són moltes i diverses: la pressió del sector immobiliari, les altíssimes plusvàlues generades per l'especulació, la requalificació i la compra-venda de sòl, o, també, una administració democràtica encara jove, poc madura, i, sobretot la local, molt mal finançada. Hi ha, però, una altra causa que ens afecta a tots més o menys per igual i de forma transversal: la manca d'una consciència de paisatge produïda per una visió del paisatge en tant que bé estrictament físic, material, i no pas com un bé cultural i patrimonial, eix fonamental de tota identitat territorial.

El paisatge és el resultat d'una transformació col·lectiva de la natura; és la projecció cultural d'una societat en un espai determinat. I no només en allò referent a la seva dimensió material, sinó també en allò referent a la seva dimensió espiritual i simbòlica. Les societats humanes, a través de la seva cultura, transformen els originaris paisatges naturals en paisatges culturals, caracteritzats no només per un determinada materialitat (formes de construcció, tipus de conreus), sinó també per la translació al propi paisatge dels seus valors, dels seus sentiments. En aquest sentit, el paisatge està ple de llocs que encarnen l'experiència i les aspiracions de

la gent. Són llocs que es converteixen en centres de significat; símbols que expressen pensaments, idees i emocions vàries. El paisatge, per tant, no ens presenta només el món tal com és, sinó que és també una construcció, una composició d'aquest món, una forma de veure el món.

Precisament perquè és un bé cultural, el paisatge és quelcom viu, dinàmic i en contínua transformació, capaç d'integrar i d'assimilar amb el temps elements que responen a modificacions territorials importants, sempre i quan aquestes modificacions no siguin brusques, violentes, massa ràpides ni massa impactants. El problema no rau en la transformació *per se* del paisatge, sinó en el caràcter i intensitat d'aquesta transformació. Llevat de comptades excepcions, l'agricultura intensiva, la indústria, el turisme de masses i les grans infraestructures contemporànies en aquest i en d'altres països no han transformat el paisatge, sinó que l'han destruït, o l'han homogeneïtzat, que si fa o no fa és el mateix.

Proliferen a les entrades de viles i ciutats, en aquests paratges suburbans tan delicats, les carreteres-aparador, amb arquitectures dissonants i ampul·loses, sense estructura urbana formal ni funcional. Per altra banda, polítiques agràries d'àmbit estatal o europeu mal dissenyades, junt amb infraestructures viàries megalòmanes i processos urbanístics expansius i malbaratadors de territori, han desfigurat el caràcter i la personalitat de molts paisatges, que, si bé és cert que com a tals paisatges no poden quedar immòbils ni immutables, també és cert que, amb cura i sensibilitat, haguessin pogut evolucionar sense perdre la seva essència. A més, es multipliquen a tot Catalunya les reserves de sòl per a ús industrial, per més que nombrosos polígons industrials creats fa anys continuen mig buits... i per més que molts d'aquests polígons no creen ni un sol lloc de treball, ja que sovint no s'hi localitzen indústries noves, sinó simples naus industrials o comer-

cials ja existents al municipi. Es malmeten així milers d'hectàrees d'excel·lent sòl agrícola, o paratges de gran vàlua, esquarterant el territori i degradant el paisatge.

Cal ser conscients, però, que conservar l'autenticitat d'un paisatge —a l'escala que sigui— no significa mantenir-lo intacte, fossilitzat. Aquesta via, a més de difícil, és del tot contraproductent. El paisatge és, *per se*, quelcom dinàmic, el resultat d'una tensió dialèctica contínua entre elements abiòtics, biòtics i antròpics. Es tracta d'intentar conservar l'especificitat i originalitat dels seus elements constituents sense qüestionar-ne el dinamisme. Només així es pot conservar el caràcter del lloc sense convertir-lo en un museu sense vida. La recuperació superficial de construccions i estructures tradicionals no evita aquest risc, sinó que més aviat l'agreuja. I el resultat és el que solem veure al nostre voltant: paisatges estàtics, de concepció estrictament naturalista-ruralista-agrarista, artificials, de cartró-pedra. La recuperació mimètica i pèssimament dissenyada de formes i construccions antigues i/o tradicionals ha produït un *pastiche*, un tipus de paisatge tan pèssim com el seu contrari, és a dir el paisatge estandarditzat, uniforme i sense originalitat, que tantes vegades hem criticat.

Es fa imprescindible impulsar una altra sensibilitat, una altra «consciència de paisatge» entre la classe política i, també, entre els ciutadans i les ciutadanes. Hem aconseguit, amb molt d'esforç, una certa «consciència ambiental», que ha penetrat, amb més o menys convenciment, en les capes dirigents del país i també en àmplies capes de la població. És aquesta consciència ambiental la que ha permès protegir, sota figures jurídiques diverses, determinades porcions del territori especialment valuoses per la seva riquesa ecològica. Ara es tracta d'anar encara més enllà i de superar aquesta visió protectora del territori en forma de taques d'oli: és a dir, espais naturals pro-

tegits dispersos pel territori i, en el millor dels casos, connectats per corredors biològics. Es fa imprescindible una consciència de paisatge similar a la consciència ambiental que, almenys en part, ja posseïm; una consciència que ens permeti gaudir de la simple contemplació dels paisatges que ens envolten, no per atraure més turistes, no per cap acció especial derivada d'un ambiciós pla estratègic, sinó, simplement, perquè és un fet mil vegades demostrat que un entorn físic atractiu, net, afable i estèticament harmoniós genera una agradable sensació de benestar, que augmenta notablement la qualitat de vida dels ciutadans. Consciència de paisatge que ens permetria encarar molt millor la intervenció tant en els paisatges urbans, com en els rurals, com, sobretot, en aquells encara més complexos: els paisatges híbrids, els mestissos, els que fan de contacte i transició entre els dos anteriors.

La nova Llei d'Urbanisme de Catalunya, recentment aprovada, no encara el tema del paisatge de manera valenta i decidida. En parla, vagament, en l'art. 3 i, d'una manera una mica més explícita, en l'art. 9, quan estableix que el planejament ha de preservar els valors paisatgístics d'interès especial. La Llei, però, pateix un problema de fons: la visió del paisatge en forma de taques d'oli, de singularitats, d'excepcionalitats. La Llei té com a objecte la protecció selectiva de singularitats paisatgístiques i no un tractament més sistemàtic i globalitzador. Potser es podrà reconduir a través dels reglaments que se'n desprenguin, però, per si de cas, valdria la pena plantejar-se l'elaboració d'una Llei de Paisatge, vinculada a la Llei d'Urbanisme, i impregnada de la filosofia que inspira la Convenció Europea del Paisatge, signada al Palazzo Vecchio de Florència el 20 d'octubre de 2000 per iniciativa del Consell d'Europa.

Joan Nogué i Font
Setembre de 2002

BONES PRÀCTIQUES D'INCORPORACIÓ DEL PAISATGE EN EL PLANEJAMENT URBANÍSTIC DE CATALUNYA

La revisió del pla general municipal d'ordenació de Torroella de Montgrí (agost de 2001)

Situació jurídica

La revisió de l'any 2001 es fa sobre el Pla aprovat l'any 1983, que va haver de modificar, i refer, un altre planejament urbanístic, el de 1967, absolutament desenvolupista i totalment insensible als valors del territori i del paisatge; en el qual es preveia que s'edifiqués tota la plana del Ter. El despropòsit d'aquell Pla era tan gran que ni el mercat ni la població el van poder desplegar en totes les seves dimensions.

La revisió de l'any 1983 va esborrar expectatives fictícies i va normalitzar l'ordenació urbanística del municipi, bo i promovent diferents operacions, que en els anys posteriors es van desenvolupar amb èxit, com és el cas del barri de la Creu de la Rutlla, o la protecció d'un espai d'interès ecològic a l'estuari del Ter Vell. Ara bé, també es van fer algunes propostes, que avui no serien acceptables; com la urbanització dels aiguamolls de la Platera o la urbanització i la construcció en sòls d'alt risc geològic.

L'any 1996, l'Ajuntament de Torroella de Montgrí va iniciar el procés per a la Revisió d'aquell pla, per tres raons:

- 1) perquè el Pla d'urbanisme de 1983 havia complert els seus objectius més importants, i el municipi necessitava nous projectes;
- 2) perquè la societat reclamava una ordenació urbanística més sensible als temes de medi ambient, i
- 3) perquè el municipi havia d'assumir un paper més decisiu en l'àmbit comarcal, tal com proposa el Pla Territorial General de Catalunya.

El Pla de 1983 va significar la recuperació de l'autoestima de la població en relació amb el seu

territori, i va permetre circumscriure, en general, els sòls edificables a aquelles zones on hi havia iniciatives reals, i on el sòl era adequat. La revisió de 2001 ha partit de tres premisses:

- 1) Assegurar les millors condicions de benestar per a la població en tots els camps, des dels serveis, que necessita, a l'activitat econòmica, que la sustenta.
- 2) Valorar el territori i el medi ambient, com a reclam important per a un turisme de qualitat. Les illes Medes, el Ter i el Montgrí són la "marca" que dóna singularitat i grans expectatives de futur al municipi.
- 3) Orientar les grans oportunitats que ofereix el planejament urbanístic i els projectes municipals i supramunicipals per a millorar el conjunt del territori i els nuclis de Torroella de Montgrí i l'Estartit.

L'entorn natural de Torroella

És un municipi de marina, situat al Baix Empordà, amb gairebé 10.000 habitants repartits principalment entre Torroella de Montgrí (a l'interior) i l'Estartit (litoral), tot i que hi ha altres nuclis (la Bolleria, Sobrestany, cala Montgó, i la Gola), masos disseminats i diverses urbanitzacions (Els Griells, La Pletera, Mas Pinell, Mas Marquès, Torre Gran, Torre Vella i Les Dunes). L'expansió del turisme i la immigració han fet triplicar la població en els darrers cent anys.

Té una extensió continental de 6.613 ha, a més dels illots de les Medes, que constitueixen una reserva marina situada a 2 km de l'Estartit, amb 23 ha de superfície conjunta. El massís del Montgrí, al nord; la plana al·luvial del Ter, al sud; i el perímetre de costa, amb l'estuari del Ter Vell i els salobrats de la Pletera, són les principals unitats de paisatge, que

han condicionat al llarg del temps la disposició dels assentaments humans i les seves infraestructures de comunicació.

Proposta d'ordenació

L'ordenació urbanística proposada es fonamenta en els sistemes clàssics de comunicacions, espais lliures i zones verdes, i equipaments, als quals s'afegeixen els sistemes hidrològic i litoral.

La xarxa de comunicacions s'organitza entorn de la carretera que va de Girona a l'Estartit pel marge esquerre del riu Ter, i el pont que connecta amb la carretera de Pals, i la carretera de Bellcaire d'Empordà a l'Escala, que permet accedir a l'altra cara del Montgrí. La revisió, a més, planteja la transformació de la carretera actual, entre Torroella de Montgrí i l'Estartit en un eix cívic, que, a part de via de connexió, serveixi de mirador paisatgístic del terme.

El sistema d'espais lliures persegueix la formació de corredors vegetals, organitzats en la mateixa direcció que les escorrenties de les aigües, reconstruint el sistema natural d'escórrer. L'estàndard de verd resultant és superior al fixat per la Llei. Al nucli de Torroella de Montgrí, dins del teixit urbà, es confia en les places i, sobretot, en els passejos i avingudes existents. A més, es preveuen quatre peces grans: el parc del costat de la carretera, el nou parc del Tamariuà i els jardins de l'entorn del CAP, el corredor verd ja previst entre la Creu de la Rutlla i el polígon industrial, i el futur corredor verd en el sector urbanitzable de Can Mas Deu. A les urbanitzacions es formalitzen bandes verdes. A l'Estartit, en direcció cap al mar, es creen diverses zones verdes que condueixen cap a la platja.

Els equipaments privats comercials s'ordenen de manera que es potenciïn les entrades estratègiques dels dos nuclis, i així es resolen els problemes de trànsit que comporten.

Pel que fa al sistema hidrològic, es proposa:

- 1) La protecció dels cursos d'aigua i dels seus llits, per a facilitar l'evacuació de l'aigua, protegint

les baixades de les rieres fins a desguassar al Ter Vell, especialment, en els trams on l'aigua circula pels aspres i entre els camps.

- 2) Tenir cura en el pas de l'aigua per les zones urbanitzades, garantint la secció i el pendent pels desguassos i la protecció dels cadenyos. Es proposa un sistema de vegetació que acompanyi a les rieres, per a convertir-les en un element d'ordenació.
- 3) Protegir els canals de la plana, els canals de rec i els escórrecs, i també els canals de drenatge.

En el sistema litoral no només s'inclou la franja de 100 m adjacent a la línia d'atermenament del domini públic, que estableix la Llei de Costes, sinó tots aquells espais adjacents que formen part de la dinàmica litoral, és a dir, un àmbit de transició entre terra i mar, sotmès a un règim de pertorbació alt, de fràgil equilibri i molt dinàmic. Inclou els tres elements següents: (a) les platges sorrenques, les dunes i el salobrar; (b) els penya-segats, i (c) les Illes Medes.

El tractament del paisatge

La revisió de 2001 proposa una ordenació del territori amb criteris paisatgístics, que passa per: protegir i rehabilitar el suport del paisatge, els camins i les xarxes de l'aigua; protegir i ordenar el sòl rural; ressaltar els perfils que emmarquen les panoràmiques; reestructurar la taca urbana seguint la carretera; alliberar i desurbanitzar el front de mar; i convertir el paisatge en el motor per millorar el turisme.

La carretera entre l'Estartit i Torroella de Montgrí, situada en la línia de trobada del massís amb la plana, és el recorregut des d'on s'analitza més detalladament el paisatge, i les seves conques visuals, des de l'interior fins a les illes Medes.

En base a les característiques paisatgístiques la revisió del Pla identifica dos àmbits de protecció específica: la vall de Santa Caterina, a l'interior del massís del Montgrí, i les conques litorals. Aquestes darreres són àrees amb condicions extremes on, pel

seu pendent pronunciat i l'exposició al mar, hi ha dificultats d'establiment de vegetació arbòria, tret de clapes de pi blanc i pi pinyoner.

La zonificació del nou planejament

Sistemes:

- Sistema de comunicacions viàries
- Sistema d'espais lliures i zones verdes
- Sistema d'equipaments
- Sistema de serveis tècnics
- Sistema hidrològic
- Sistema litoral

Zones:

- En sòl urbà:
 - Àrees històriques a conservar i a millorar
 - Eixamples suburbans a completar
 - Parcel·lacions de cases amb jardí
 - Promocions de cases en filera
 - Parcel·lacions per a xalets

Promocions de condominis de cases unifamiliars

Promocions de condominis de blocs

Parcel·lacions per a blocs

Parcel·lacions per a magatzems-aparadors

Parcel·lacions per a petites indústries

Parcel·lacions per a indústries

Parcel·lacions per a grans indústries

Jardins privats

En sòl no urbanitzable:

Rural de protecció agrícola

Rural de protecció del Montgrí

Rural de secà dels aspres

Protecció de béns d'interès arqueològic, cultural i botànic

Protecció ecològica

Protecció geològica

Protecció paisatgística

Zona de transformació

Ricard Pié

Arquitecte

CRÈDITS:

Direcció: Rosa Barba i Ricard Pié, arq. scp

Equip de treball: Rosa Barba, Ricard Pié i Josep Maria Vilanova, arquitectes directors.

Anna Zahonero, biòloga; Joan Angelet, economista; Romà Miró, advocat; Robert Vergés, enginyer de camins, canals i ports. Carlota Sanz, estudiant d'arquitectura; Maite Massana, estudiant d'arquitectura; Patricia Pérez, paisatgista, màster arquitectura del paisatge UPC; Anna Pujol, estudiant d'arquitectura; Roser Vives, enginyer tècnic agrícola, i màster arquitectura del paisatge UPC; Clara Gilibets, secretària; Maria Teresa Catllà, mecanògrafa. I els equips de: Centre de Recerca de Projectes de Paisatge de la Universitat Politècnica de Catalunya, Equip EAR-HA, S.L.; José Ignacio Castaño, arquitecte, i Juan Pablo Saucedo, arquitecte, perspectives.

Documents:

1. Memòria
2. Plànols d'ordenació
3. Normes urbanístiques
4. Annexos Normatius I, II, III, IV, V i VI
5. Programa d'Actuació
6. Estudi Econòmic-financer

El paisatge en el POUM d'Olot

Emmarcament i estratègia territorial

Olot és un municipi d'uns 29,1 km² i té una població a l'entorn de 31.000 habitants. Està situat en el Prepirineu i és la capital de la comarca de La Garrotxa. La ciutat està situada a la plana del fons d'una petita cubeta natural, envoltada per diverses serres i marcada per la presència del Riu Fluvià, la Riera de Riudaura i la línia dels volcans Montolivet, Montsacopa i Garrinada, que separen les dues valls fluvials.

Una ràpida visió a la població ocupada per sectors d'activitat posa de manifest l'important pes relatiu del sector industrial a Olot i a la comarca, amb uns percentatges molt per sobre de la mitjana de Catalunya; si bé es constata un increment dels serveis i una pèrdua de pes de la indústria.

A partir de l'any 1999, i de la mà del nou govern municipal, es planteja un procés d'anàlisi i concreció de l'estratègia territorial partint d'una clara consciència d'estar en un municipi integrat en un parc natural i que, conjuntament amb els pobles del seu entorn, forma una àrea urbana dins l'àmbit més dinàmic, tant demogràficament com econòmic, de la comarca de la Garrotxa.

Així apareixien clarament reflectits dos conceptes, *parc natural* i *àrea urbana*, bàsics en el desenvolupament posterior dels diferents processos de gestió municipal i, de manera singular, en el planejament urbanístic, en el Pla d'acció local per a la sostenibilitat (PALS) i en les aportacions al futur Pla territorial de la Garrotxa.

Antecedents històrics: els ingredients

Des de mitjans dels anys 70 han estat diverses les actuacions que s'han portat a terme i que han influït en la presa de consciència del valor del paisatge i

del medi natural com a element diferencial. Són, d'alguna manera, els ingredients en què s'ha basat la nova ordenació urbanística de la ciutat.

Cal destacar, en primer lloc, els instruments de planificació, el Catàleg de protecció del paisatge, de 1973, amb la definició dels diferents tipus d'espais protegits i el Pla general del 1982, amb l'estructura dels espais lliures i dels espais protegits.

L'aspecte més significatiu, però, ha estat la creació del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, ja que les proteccions establertes en els instruments de planejament anteriors, si bé garantien la protecció de determinats elements del paisatge enfront de la urbanització i l'edificació, no resultaven tan eficaços respecte a altres tipus d'amenaques com les derivades de les explotacions mineres de gredes volcàniques, o l'explotació irracional de les masses forestals ni, probablement, tampoc enfront de la pressió urbanitzadora futura sobre els volcans més pròxims a la ciutat.

En aquest context, la Llei 3 de març de 1982, de la Generalitat de Catalunya, que declarava el Paratge natural d'interès nacional de la zona volcànica de la Garrotxa, afrontava aquesta problemàtica entre d'altres aspectes perquè integrava en el seu àmbit la totalitat del terme municipal d'Olot i bona part dels altres municipis de la seva àrea urbana.

Les formes i qualitats de la natura com a determinants de la forma urbana

La situació de la ciutat d'Olot, envoltada de muntanyes, amb un creixement històric sobre l'eix de la vall del Fluvià i, de manera més recent, sobre la vall del Riudaura, amb la presència al seu interior de diferents cons volcànics, té uns importants condicionaments que han marcat la seva implantació en el territori i la seva forma urbana.

La notable extensió del sòl urbà d'Olot i la important longitud del seu perímetre comporten que una considerable extensió de sòl urbanitzat està en contacte amb el sòl no urbanitzable i, per tant, un important nombre dels seus habitants estan pròxims al medi natural. La forma peculiar del sòl urbanitzat, deguda principalment al relleu i a altres preexistències naturals com les masses de vegetació o els cursos d'aigua, objecte de preservació en els diferents planejaments urbanístics, és determinant en la percepció i en la integració de la ciutat en el medi natural.

Tret d'una visió aèria a gran alçada, no és possible percebre'n globalment els límits físics, ja que des de qualsevol punt dels recorreguts que proporcionen les muntanyes que envolten la ciutat, les vistes sempre comprenen només una part del sòl no urbanitzable que amaga una altra part urbana de la ciutat. Això redueix la proporció real de ciutat construïda dins del paisatge i li confereix una escala més humana, genera una major riquesa paisatgística, millora la qualitat de les zones urbanes, i fa més fàcil el contacte dels habitants amb el medi natural més proper. No cal dir que aquesta característica de la forma urbana comporta altres efectes menys positius, com ara les considerables distàncies entre els punts més allunyats, que obliga a desplaçaments de quasi cinc quilòmetres, o l'efecte barrera que pot crear a partir d'una certa dimensió un continu urbanitzat.

Les propostes del POUM

El POUM d'Olot, que parteix de les estratègies territorials definides anteriorment, dels antecedents històrics i del reconeixement de la forma i dels condicionaments del territori, es planteja, entre altres reptes, assumir la capitalitat del seu sistema urbà i la capitalitat del Parc natural.

La relació natura – ciutat en les previsions del POUM

El contacte entre el sòl urbanitzat i el sòl no urbanitzable s'ha produït i es produeix en determinats casos de manera sobtada i poc adequada, o bé perquè s'esperava inexorablement la continuació de la urbanització, o bé, al revés, perquè la mateixa urbanització s'havia concebut com a barrera física poc harmoniosa amb l'espai no urbanitzable.

Els reptes que el POUM s'ha plantejat en relació amb l'espai obert i el paisatge en general, han estat diversos:

- Determinar les noves àrees de sòl necessàries per al creixement de la ciutat, l'emplaçament, l'extensió, i els usos.
- Preveure la implantació de les noves infraestructures imprescindibles per a l'articulació del territori i del sistema urbà.
- Resoldre el desajustament en els espais frontera entre les peces urbanes o urbanitzables i l'espai natural.
- Mantenir la configuració heretada atorgant a determinats elements naturals la funció de límit, filtre, barrera, o coixí dels assentaments urbans.
- Complementar els elements naturals amb el sistema d'espais lliures per a conformar una estructura verda, de penetració dels espais oberts a l'interior de la ciutat, o d'interrupció de les àrees urbanitzades, per facilitar el contacte de les zones de residència amb la natura i una major qualitat de vida per als ciutadans.

Per una part, el POUM ha vingut a consolidar una forma de ciutat que s'ha anat definint en els diversos episodis viscuts al llarg de la seva història i, per altra, ha definit els límits futurs de la mateixa ciutat. En tots dos casos les propostes es recolzen en els elements naturals existents, però s'hi incorporen també altres «elements naturals» de nova creació, amb una intenció de projectar un paisatge fronterer però fluid entre dues formes d'utilització molt diferents del territori.

Un efecte semblant, des del punt de vista paisatgístic, es pretén obtenir dins mateix del sòl urbà de la ciutat amb la disposició d'espais lliures, resseguint, ampliant i donant valor a determinats espais naturals existents. Són espais que existeixen com a fragmentació de parts de la ciutat que, moltes vegades, corresponen també a unitats socials coincidint amb els diferents barris.

De la ciutat-jardí a la ciutat-parc

En la configuració física sobre el territori de les zones d'urbanització i dels espais oberts, el POUM ha pretès aplicar la *praxis* i seguir els postulats de la ciència urbanística moderna, formulats inicialment fa quasi un segle amb les primeres experiències en el planejament i en el desenvolupament urbanístic en què es van materialitzar, a l'Anglaterra de començaments de segle XX, les concepcions teòriques de les ciutats, fruit de les inquietuds que en aquells moments causava l'accelerat creixement urbanístic que es produïa en paral·lel a un fort procés d'industrialització i de transformació social.

El pla pretén explorar les possibilitats d'intervenir sobre l'ordenació urbanística a través de certs recursos de control de la morfologia urbana, associats o complementaris a la idea de *Garden-city*, com són els *Green-belts*, des del moment que l'existència d'una àrea-verda de parc-rural entorn de la ciutat és una premissa per poder considerar una entitat urbana físicament acabada i reconeixible dins d'un escenari territorial més ampli.

En el cas d'Olot, com probablement en d'altres casos de ciutats catalanes, si bé es pot dir que la ciutat entesa com a entitat urbana tradicional està gairebé consolidada en els seus límits i estructura, no es pot dir el mateix del conjunt dels nuclis urbans que configuren el sistema urbà. El concepte de «sistema urbà» evoca l'existència de diversos nuclis urbans que comparteixen un nombre important de relacions i de serveis urbanístics, i contempla tant el contacte com la separació amb àrees naturals inter-

posades entre ells, de manera que les tensions, que condueixen a una continuïtat física dels sòls urbanitzats dels nuclis urbans veïns i que al llarg de la història han estat un dels processos de construcció de les ciutats grans, trobin un topall.

La xarxa del verd urbà del POUM

La xarxa del verd urbà del POUM d'Olot està formada pel conjunt d'elements del sistema d'espais lliures públics i aquells altres espais objecte d'especial protecció, en funció de la seva relació amb el model d'implantació de les activitats i els usos urbans, i del seu paper com a definidors de la forma urbana. En aquesta xarxa, el caràcter d'espai o element amb una determinada protecció se superposa amb la seva funció dins el conjunt del sistema urbà, plantejant-se diferents graus d'intervenció en l'adaptació dels espais per a ús de la població, així com diferents possibilitats de titularitat, pública o privada, dels mateixos.

L'estructura dels espais verds s'ha previst amb la intenció de definir i perfilar els límits de les parts construïdes de la ciutat i, per tant, de ressaltar la seva forma urbana. Aquests límits s'entenen bé com a final de la ciutat, bé com a penetracions dels espais verds a l'interior, o bé com a interrupcions del continu urbà. Així, des del punt de vista paisatgístic, s'entén aquesta estructura com una perllongació dels espais oberts exteriors cap a l'interior de la ciutat, tot proporcionant als seus usuaris una relació més estreta amb l'espai natural.

La concepció del verd urbà com una estructura contínua facilita que determinats elements d'aquesta estructura, especialment els d'interrupció del continu urbà amb els municipis de l'entorn, puguin funcionar, a més, en certa mesura com a corredors biològics.

La funció dels espais lliures en situació perifèrica al nucli urbà, formant un coixí entre la ciutat i el parc natural, és la definició d'uns límits estables de la ciutat construïda, i també la sistematització d'un con-

junt d'espais on es faciliti i afavoreixi el contacte més intens dels ciutadans amb el parc, on es pugui dirigir una part important dels visitants per reduir la freqüentació a la resta de l'espai natural protegit.

A l'interior de la ciutat, els diferents tipus d'espais lliures, parcs urbans, espais de protecció i servitud i àrees d'esport i lleure, s'han articulats per constituir espais oberts més amplis i significatius en l'àmbit urbà, tot proporcionant possibilitats d'utilització conjunta diversa, i procurant de crear una estructura verda contínua entre ells o a través dels espais naturals del sòl no urbanitzable.

Els cursos del Fluvià i de la riera de Riudaura s'afegeixen també a aquest sistema com a elements qualificadors dels espais lliures que s'hi relacionen i del paisatge.

Categories del sistema d'espais lliures

El POUM d'Olot classifica els elements que constitueixen el sistema d'espais lliures en cinc tipus o categories, segons la funció, superfície i posició en relació amb el nucli urbà i amb la xarxa general dels espais verds.

Es destaca el paper dels parcs del sistema urbà i dels parcs urbans i, a un altre nivell, la funció dels parcs locals, dels espais lliures per a la protecció de sistemes i de les àrees d'esport i lleure.

Parcs del sistema urbà

Són els grans espais lliures públics, que donen servei al sistema urbà olotí i que comprenen àrees boscoses, prats, i sovint cursos d'aigua. Es preveuen en correspondència amb els nous sectors d'extensió urbana i amb l'establiment de les noves infraestructures, en especial la variant d'Olot. Per la important extensió de cadascun d'ells, superior a les 10 Ha, i per la seva posició respecte als sòls urbans i urbanitzables, tenen una funció de coixí i de límit entre els diferents municipis del sistema urbà, i entre les seves àrees edificades i els sòls agrícoles o forestals. Per aquestes circumstàncies són parcs que, en de-

terminats casos, haurien de ser complementats amb previsions semblants a les d'altres municipis que integren el sistema urbà d'Olot, d'aquí la necessitat d'un planejament de caràcter supramunicipal que, entre d'altres qüestions, reculli aquesta previsió.

A més de la seva funció com a espais de natura habilitats per al gaudi dels ciutadans, aquests grans parcs contribueixen a definir la forma urbana, sigui definint els límits de la ciutat (parcs de Les Tries, de St. Roc-Basil-Tussols i els de la Riera de Riudaura), sigui evitant el continu urbà (parc de Cuní) o afavorint la penetració de l'espai natural dins la ciutat (Parc Nou – Pla de Llacs), o bé definint un àmbit de parc supramunicipal (parc de Boscdetosca).

Parcs urbans

Són espais lliures d'important extensió que donen servei a un o més barris de la ciutat. La seva posició, en general, ressalta les característiques topogràfiques diferenciades, o bé l'existència d'elements naturals d'interès, com els cursos hídrics o masses arbòries singulars. De vegades, la seva posició permet separar parts de ciutat amb usos diferents.

A diferència dels parcs del sistema urbà la seva posició és, en quasi tots els casos, a l'interior de la trama urbana, si bé s'ha procurat que hi estiguin vinculats, a través de la formació de vies-parc, passeigs i altres zones verdes o equipaments, per possibilitar recorreguts més llargs a través dels espais lliures o oberts.

Categories dels espais amb proteccions específiques

El POUM d'Olot inclou, en la seva documentació normativa, un catàleg de protecció on, a més d'aquells elements d'interès arquitectònic, històric i artístic, es recullen els espais i indrets d'interès natural i d'interès paisatgístic. Estableix les condicions específiques de protecció i, si escau, les intervencions o actuacions admissibles o les que estan expressament prohibides.

Béns d'interès natural

D'acord amb els estudis previs del medi natural i tenint en compte les previsions del Parc Natural, el POUM inclou com a béns d'interès natural:

- Les reserves naturals (RN), que es corresponen amb les creades per la Llei 2/1982, de Protecció de la Zona Volcànica de la Garrotxa. Es tracta dels cons dels 10 volcans del terme municipal d'Olot i d'una part del Bosc de Tosca.
- La reserva natural parcial (RNP), creada pel Decret de 28/12/1945, (BOE 11/1/1946), de Declaració de paratge d'interès natural dels paratges de la Moixina.
- Els paratges naturals (PN), que són aquells altres espais objecte de protecció específica per tractar-se d'un conjunt natural amb singulars característiques ambientals, paisatgístiques i de notable vàlua ecològica i mediambiental.

La major part d'aquests espais estaven compresos bé en el Catàleg de 1973, bé com a espais d'interès preferent en el Pla especial de la zona volcànica; d'altres figuraven en el Pla especial «La Moixina-Pla de Llacs» i el Pla Especial «Tussols-Basil».

La totalitat dels espais compresos en aquest epígraf, sigui quina sigui la classificació urbanística del sòl, tenen en comú la consideració d'espai natural als efectes de la Llei 12/ 1.985 d'Espais Naturals de Catalunya.

Espais d'interès paisatgístic

- Els *elements naturals i comunitats vegetals d'interès per al paisatge* (ECP) són espais que tenen un interès estètic, cultural, històric i que, en determinats casos, per la seva posició o vinculació a altres béns protegits, han esdevingut indissociables del paisatge tradicional. La major part d'aquests espais figuraven també en el Catàleg de 1973 com a paisatge natural protegit.
- Les *àrees d'unitat paisatgística* corresponen a extenses porcions del territori amb poca o nul·la presència d'edificacions que, si bé no presenten qualitats intrínseques remarcables en la seva totalitat, constitueixen l'enquadrament natural de la ciutat i permeten l'equilibri i l'harmonia amb els elements d'interès natural o altres béns culturals protegits.
- Finalment, les *zones de protecció de vistes panoràmiques* són aquelles franges de terreny situades al costat de determinades vies d'accés a la ciutat que, malgrat no tenir un valor paisatgístic o natural intrínsec rellevant, fan possible la contemplació i el gaudi del paisatge per les perspectives i vistes que des dels respectius recorreguts s'obtenen de la ciutat i de la geografia comarcal.

Joan Albesa

Regidor d'urbanisme de l'Ajuntament d'Olot

Ramon Fortet

Arquitecte Coordinador del POUM d'Olot

El pla especial de protecció de Gallecs del municipi de Mollet del Vallès: tractament del paisatge

Què és Gallecs?

És molt possible que Gallecs sigui un dels espais rurals que més escrits i propostes d'ordenació i actuació ha generat de tot Catalunya. Les causes cal cercar-les, d'una part, en la durada del conflicte, ja que arrenca als inicis de la dècada dels setanta i, per tant, al llarg d'aquests anys ha aixecat moltes passions i opinions; i, de l'altra, en la paradoxa que malgrat ésser un territori expropiat per a ser urbanitzat amb el pas dels anys i pel fet de no completar-se la seva urbanització, s'ha convertit en un dels espais buits, oberts o lliures més importants de la plana vallesana i de l'àrea metropolitana de Barcelona i presenta avui en dia un gran interès paisatgístic i biològic i, en conseqüència, és un dels més reivindicats de cara a la seva conservació.

Situació jurídica

El Pla Especial de Protecció de Gallecs del terme municipal de Mollet del Vallès va ésser aprovat provisionalment pel ple de l'Ajuntament de Mollet del Vallès el 24 de setembre de 1998. En el mateix ple es va aprovar també un document que es tramitava de forma paral·lela al Pla especial titulat: Modificació puntual del Pla general d'ordenació urbana a la zona B-4 Gallecs i redactat pel mateix equip. L'objectiu d'aquest document era declarar l'àrea de Gallecs no urbanitzable i en concret àrea d'especial protecció, amb la finalitat, tal com diu el document:¹ «de conservar i millorar els seus especials valors ecològics, agrí-

coles, paisatgístics i arquitectònics comptabilitzant-los amb el lleure, l'educació i la investigació científica».

De tots dos documents va ser denegada la seva aprovació definitiva el gener del 1999 pel conseller de Política Territorial i Obres Públiques, Pere Macias, el qual havia estat, paradoxalment, l'anterior Conseller de Medi Ambient, és a dir, el màxim responsable de la protecció del medi natural. El següent episodi va ésser la interposició, per part de l'Ajuntament de Mollet del Vallès, d'un recurs contenciós administratiu davant del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya. Per tant, el planejament de Gallecs està pendent de sentència judicial des de fa més de tres anys.²

Després de llegir³ els arguments de la denegació del Departament de Política Territorial s'obtenen, sobretot, dues afirmacions. La primera és que es posen en dubte els valors ambientals i per tant la necessitat de protegir Gallecs i la segona és que es nega a l'Ajuntament de Mollet del Vallès la sobirania per poder decidir el futur del 50% del seu terme municipal, fent referència al fet que l'àmbit del Pla Especial forma part d'un espai de planejament supramunicipal, talment, com si l'actuació urbanística urgent continués vigent.

Crec que cal comentar i contestar les dues principals opinions de la Conselleria que han portat a la denegació del Pla Especial. Respecte als valors naturals o ambientals de Gallecs cal remarcar que la importància d'aquest espai ve donada perquè representa un fragment força ben conservat del paisatge típic de la plana vallesana, el qual està caracteritzat per ésser un mosaic d'ambients agrícoles, fluvials i

1. Art 3 de la Modificació puntual del Pla general d'ordenació urbana a la zona B-4 Gallecs.

2. Nota de l'editor: el Pla director urbanístic de la zona agroforestal de Gallecs s'ha aprovat, finalment, a l'octubre de 2004. L'aprovació definitiva es preveu per a principis de 2005.

3. Gordi, J. I Ludevid, X.: "Gallecs i la utopia", El 9 nou del 12 de febrer de 1999.

forestals, que generen una important diversitat d'hàbitats faunístics. Ara bé, aquest fragment de plana que és Gallecs té un altre valor, ja que en situar-se enmig d'un territori densament urbanitzat com és el Baix Vallès, pren també una consideració estratègica des d'un punt de vista ecològic. En conseqüència, Gallecs no només presenta un elevat valor naturalista, tal com han demostrat un bon nombre d'estudis, sinó que també té un interès bioestratègic ja que forma part d'una xarxa d'espais naturals de la plana vallesana que encara estan connectats entre si i que permeten que el Vallès encara gaudeixi d'una certa qualitat ambiental. Si aquests espais, com Gallecs, es van urbanitzant la plana vallesana s'acabarà convertint en una gran urbs.

Pel que fa al segon tema, cal tenir present que el municipi, mitjançant la seva principal institució, ha acordat preservar Gallecs del creixement urbà protegint-lo legalment amb l'objectiu de desenvolupar-hi un parc rural. Aquesta voluntat llargament reivindicada i meditada és exercida des d'un dels més elementals drets dels pobles, que no és altre que el de poder decidir en quin tipus de ciutat o de societat es vol viure. En conseqüència Mollet del Vallès ha optat per un model urbanístic de ciutat compacta, apostant per l'equilibri entre el buit i el ple, concentrant els usos urbans al sud de l'autopista A-7 i deixant la meitat nord del terme com espai lliure destinat a usos agrícoles, d'equipaments i de lleure. Aquesta opció hauria de ser estrictament local i respectada democràticament per totes les institucions ja que l'Ajuntament és l'ens sobirà per poder escollir el model territorial que es vol implantar en el seu territori.

Breu síntesi de l'evolució urbanística de Gallecs

Des de l'òptica urbanística, Gallecs neix el 1970 quan el Ministeri de la Vivenda delimita i inicia el procés d'expropiació dels terrenys d'una Actuació

urbanística urgent, en un territori (1472 ha) de la plana vallesana que afectava set municipis per tal de construir-hi una gran ciutat que descongestionés l'àrea de Barcelona. Tant l'Actuació urbanística urgent com l'empresa que començarà a gestionar-la prenen el nom de Santa Maria de Gallecs. Un cop delimitada l'àrea i expropiats els terrenys, Gallecs es converteix en patrimoni de diferents institucions públiques, primer de l'Institut Nacional d'Urbanisme i després de l'Institut Català del Sòl. A partir del retorn de la democràcia a les institucions s'inicia un procés de converses bilaterals entre els ajuntaments i la Conselleria de Política Territorial que comportarà, a partir de l'aprovació de diferents plans parcials, la urbanització d'una part important del territori de l'Actuació urbanística urgent. Actualment resten sense urbanitzar unes 800 ha i la qualificació urbanística és de sòl urbanitzable no programat.

El pes de l'expropiació inicialment prevista va recaure, sobretot, entre Mollet del Vallès i Santa Perpètua de Mogoda: entre tots dos es concentrava el 75% del sòl expropiat. A més a més, a tots dos municipis aquest fet els va marcar enormement, ja que l'expropiació els va afectar el 56% del terme municipal. Des d'un punt de vista territorial l'espai expropiat s'estenia en una falca de territori que anava des de la riera de Caldes fins a la riera Seca o de Merdans, tot i que el nucli central se situava avall de la riera de Gallecs.

El tractament del paisatge en el Pla especial de protecció de Gallecs del terme municipal de Mollet del Vallès

L'equip redactor del Pla especial de l'àrea de Gallecs analitza, primer de tot, el relleu com a principal element estructurador del paisatge, ja que l'espai de Gallecs comprèn el territori que hi ha entre les dues carenes de la vall de la riera de Gallecs o torrent Caganell. Es tracta d'una vall de gran suavitat, ja que el desnivell màxim és de 65 m. Per tant, la

topografia és el substrat que caracteritza el paisatge, de manera que les línies o els elements lineals (carenes, torrents i rieres, marges..) prenen un gran valor. Així, els punts elevats es converteixen en indrets privilegiats en esdevenir magnífics punts d'observació i, en canvi, els punts baixos són els indrets més protegits i resguardats. Damunt d'aquesta suau geomorfologia, pròpia de la plana vallesana, s'hi ha desenvolupat un paisatge que té un element definidor que és el d'ésser un mosaic de camps de conreu, masies i boscos.

Aquest paisatge és dividit en unitats funcionals (Mapa 1), des del punt de vista biològic, tot prenent la vegetació com a primer element caracteritzador, i d'aquesta manera apareixen les següents unitats:

1. **Sistemes madurs.** Dins aquesta categoria s'estableixen dues subcategories. En primer lloc es parla de sistemes madurs, és a dir, els boscos d'alzines i roures. En segon lloc, es parla de comunitats secundàries, és a dir, en transició cap a l'alzinar com són les brolles de romaní, sovint arbrades amb pi blanc i pi pinyoner, o la garriga amb romaní.
2. **Sistemes desestructurats.** Són aquells sistemes riberencs que a causa de diverses actuacions humanes han deixat de presentar l'estructura típica d'aquestes formacions, ja que es presenten molt degradats, molt sovint substituïts per comunitats de bardisses i/o plantacions de plàtans.
3. **Sistemes explotats i vinculats.** Fan referència als sistemes agrícoles i als que deriven de l'explotació i de la trama de camins

Proposta d'ordenació del Pla Especial

El paisatge de Gallecs es desglossa en un seguit d'elements que serveixen per a donar forma a l'ordenació del territori (Mapa 2):

- a) **Àrees o superfícies**, que corresponen a diferents peces de sòl existents a l'àmbit del Pla especial, que pels seus valors i característiques físiques,

productives, de flora o de fauna se'ls atribueixen usos i funcions específiques, essent les destinàries de les diferents polítiques del pla.

- b) **Itineraris**, que són els elements físics de caràcter lineal, suport dels moviments de les persones (amb o sense vehicle mecànic, a cavall o caminant) i de la fauna.
- c) **Enclavaments**, corresponents als elements espacials de caràcter puntual, que pel seu valor paisatgístic o de recurs cultural estan destinats principalment a allotjar algunes de les funcions d'equipament i de serveis del futur parc rural.

A continuació s'expliquen amb més detall tots aquests elements.

Àrees

S'agrupen les següents categories:

Forestal

Són els sòls destinats en l'actualitat a la plantació extensiva d'espècies d'arbrat (alzina, roure, arç blanc, pi blanc o pinyoner..). Per la seva importància paisatgística i mediambiental, són elements prioritaris a conservar i a potenciar com a peces fonamentals de l'àrea d'especial protecció de Gallecs. En aquestes àrees no podran realitzar-se altres actuacions i operacions que les necessàries per a la seva conservació i potenciació (silvicultura, neteja, etc.) d'acord amb les bones pràctiques de la gestió forestal. No obstant això, en aquells sectors consolidats i d'accessibilitat adequada es permetrà l'ús públic del lleure.

Reforestació

En terrenys pròxims als anteriors, i amb la voluntat de potenciar i de connectar les forests existents per constituir corredors verds a escala territorial, es disposen peces, destinades a la plantació

d'espècies autòctones i característiques del paisatge del Vallès. Una vegada es consolidin, tindran la consideració de forest amb les condicions d'ús abans assenyalades.

Agrícola de protecció mediambiental o faunística

Són els terrenys situats entre el camí dels Bandolers i la riera, i al llarg del camí de Sant Valerià. Corresponen al sistema agrícola desforestat en les dues zones careneres, i resulten molt importants sobretot per a les aus migratòries. Sobre els marges i peces agrícoles de conreu de vinya corren ocells terranejants, són àrees tròfiques per a altres animals. Donades les seves característiques, el pla els atorga la màxima protecció, amb un règim singular pel que fa als tipus de cultiu possibles i als procediments agronòmics a desenvolupar.

Agrícola d'especial interès productiu

Correspon als terrenys, situats entre la riera i l'antic camí de Gallecs, des del seu inici a la ciutat fins a Can Cruz, que pels seus valors agronòmics potencials es consideren adequats per al desenvolupament de la recerca i de l'experimentació agrícola. En aquesta zona només es podran realitzar les activitats agrícoles, compatibles amb el manteniment de les condicions faunístiques i de paisatge existents, així com la recerca, l'experimentació agronòmica i l'estudi del medi ambient.

Agrícola tradicional i de protecció paisatgística

Inclou la resta de terrenys que sense tenir singulars valors agrícoles o faunístics, resulta imprescindible la seva protecció, com a garantia del manteniment del paisatge característic de Gallecs, i com a garantia per a una explotació agrícola ordenada i compatible.

Equipaments i dotacions col·lectives

Són aquelles peces del territori que per la seva posició en relació amb la xarxa viària exterior al Parc, o per situacions «*de facto*» a l'interior del mateix, el Pla especial els atribueix usos d'equipament i dotacions col·lectives.

Reordenació i millora del nucli rural

Correspon al conjunt de parcel·les i edificis situats al nord-est de Gallecs, que integren el nucli habitat entorn de l'església, que tenen accés des de la carretera i del Camí Antic, i que pel seu ús i estat de conservació es fa necessari reordenar i millorar.

Es desenvoluparà un Pla especial sobre la zona, amb la finalitat de consolidar el nucli rural, sense que això impliqui un augment dels habitatges existents en el moment de l'aprovació inicial del Pla.

Els usos contemplats són el de l'habitatge rural, les dotacions col·lectives, petits tallers artesanals, activitats vinculades a l'explotació agrícola i ramadera amb expressa prohibició d'aquesta, i totes aquelles adequades per a la consolidació i per a la millora del nucli rural, en les dimensions parcel·làries i d'edificació equivalents a les actualment existents.

Preparc

Els terrenys situats al costat de l'autopista A-7, des del ferrocarril de Puigcerdà fins a l'actual accés rodat a Gallecs, a ambdós costats del camí de Sant Valerià, que per la seva situació geogràfica pròxima al casc urbà, a l'altre costat de l'Autopista, o per les seves característiques actuals d'ús, configuren un espai de transició entre la ciutat i l'àrea de Gallecs.

La seva qualificació com a preparc vol traduir aquesta situació singular, de filtre en relació amb el

Parc, i d'àmbit dels equipaments urbans existents (Escola Àngel de la Guàrdia, Camp de Tir) o per a futures necessitats de l'àrea de Gallecs.

Itineraris

Hi ha les següents categories:

De vialitat exterior (Mapa 3)

Corresponen als elements de la xarxa viària bàsica regional que són tangents (laterals de l'A-7) a l'àmbit espacial de referència o el travessen parcialment (C-155 de Sabadell a Granollers).

Camins estructurants

Són els camins principals, en sentit Nord-Sud, de Sant Valerià a llevant del territori, el Camí Antic de Gallecs, avui parcialment transformat i substituït per la carretera existent (l'anul·lació de la qual es proposa que es realitzi d'acord amb diferents fases d'actuació), i per últim, el Camí dels Bandolers, a ponent del territori. Per la seva posició geogràfica i característiques, el Pla especial atorga als camins un paper bàsic en l'organització dels moviments i en la pertorbació de les peces de l'àrea de Gallecs.

Camins de connexió

Són els camins transversals Est-Oest, que uneixen entre si els anteriors camins estructurant i posant en relació les diferents àrees del futur parc rural.

Corredors biològics

Corresponen als marges més acusats que existeixen entre les parcel·les d'ús agrícola, i que tenen un paper clau en el moviment i en la protecció de la fauna i en l'estabilitat del mosaic agronòmic, per a l'equilibri entre l'activitat agrícola i el medi natural.

Protecció de rieres i torrents

Són els espais de caràcter lineal situats al llarg de la riera Caganell o de Gallecs i els seus torrents tributaris, i es caracteritzen per la presència de vegetació pròpia dels cursos d'aigua (bosc de ribera, àlbers, oms i freixes, etc.). La seva importància paisatgística i faunística n'aconsella la millora, el manteniment i la protecció, com a element central de Gallecs.

En aquests terrenys no podran realitzar-se altres obres i operacions que les necessàries per a la seva millora, conservació i potenciació, així com per a la regulació hidràulica, la creació de zones humides i la neteja dels cursos d'aigua. Les possibles espècies vegetals a utilitzar per a la seva complementació hauran de ser les pròpies de les comunitats de ribera.

Enclavaments

Són els elements físics de caràcter puntual, naturals o artificials, i siguin existents o de nova creació, que per les seves característiques estan destinats principalment a donar aixopluc a algunes de les funcions d'equipament i de serveis de l'àrea de Gallecs (Mapa 4).

Masies protegides

Són els edificis de caràcter rural que pel seu interès històric i cultural o el seu valor arquitectònic i patrimonial és necessària la seva protecció. En funció de la seva posició geogràfica i de la seva relació amb els itineraris i les àrees, a més a més de les seves característiques distributives i estat de conservació, podran prestar funcions d'equipament i de serveis per a l'adequat funcionament del Parc. Pel seu valor posicional i patrimonial, es proposa la protecció de les següents masies: Can Veure, Can Jaume Magre, Can Jornet, Can Mullà, Can Cruz, Can Vila i Can Consol.

Església de Gallecs i plataneda

Aquesta denominació correspon a la petita ermita romànica de Sta. Maria de Gallecs i al seu entorn, del qual destaca la plataneda existent, d'extensió en forma triangular al costat del camí de Gallecs. En el seu entorn no podran realitzar-se altres obres que les d'arranjament i conservació. L'ús religiós i les activitats culturals adequades a les característiques singulars de l'edifici són els usos contemplats.

Pi de Gallecs

Element arbori singular i característic del Parc, situat en les immediacions de l'antic camí a Gallecs i de Can Jornet, que pel seu valor històric i paisatgístic es considera necessari conservar.

Basses d'aigua, pous i abeuradors

Són els elements existents, i eventualment de nova creació, de la infraestructura agrària i ramadera de Gallecs, que dintre de les modalitats i límits fixats pel present Pla especial, es volen potenciar i racionalitzar, com activitats característiques del futur parc rural. Per la seva directa relació amb l'ús faunístic i ramader en serà necessari el manteniment i l'adequada conservació. En el seu entorn no es podrà realitzar altra modificació del terreny que la que resulti necessària per al cultiu agrícola, amb les precaucions adequades per a evitar-ne l'afectació.

Miradors i punts d'observació

Són els punts territorials seleccionats per la seva posició en relació amb els itineraris o les àrees singulars, que s'han d'arranjar adequadament per a l'estudi i per a la contemplació del paisatge, de la fauna i de la flora del Parc. En l'arranjament dels miradors es tindrà especial

cura en la utilització dels elements d'urbanització, de manera que siguin el propis del lloc (terres, arbrat, fusta, etc.) a fi d'assolir la seva integració paisatgística.

Depuradora d'aigua

La depuradora d'aigua comprèn la instal·lació natural i/o artificial destinada a la neteja i a la depuració de les aigües que corren per la riera del Caganell. El tipus i tecnologia de la depuradora es concretarà en el mateix projecte d'urbanització o d'execució.

Normes urbanístiques

A partir de les categories d'àrees, itineraris i enclavaments (Mapa 5) s'ha establert la zonificació del Pla especial que ha de permetre que l'espai de Gallecs sigui utilitzable a nivell d'ús públic i a la vegada compatible amb la conservació i amb la potenciació dels recursos naturals. Complementant aquesta zonificació es presenten les corresponents normes urbanístiques que regulen els usos i les activitats, així com els elements d'ordenació, és a dir, les àrees, els itineraris i els enclavaments. També apareix dins la normativa un capítol dedicat a la protecció i a la salvaguarda dels elements i dels sistemes naturals i construïts.

Conclusions

El Pla especial de protecció de l'àrea de Gallecs no s'ha pogut aplicar i, per tant, tampoc es pot avaluar. Ara bé, aquest document ha estat i és la base d'actuació del Consorci de l'Espai Rural de Gallecs, el qual intenta treballar per a la conservació i la millora d'aquest espai i també ha servit com a punt de referència en el procés de revisió del Pla general d'ordenació urbana de Mollet del Vallès.

Per acabar voldria fer una breu reflexió sobre paisatge i planejament. En moltes ocasions quan els planificadors pensen en el paisatge no urbà des d'una òptica de millora i de conservació són poc agosarats, ja que el màxim objectiu que tenen és mantenir un paisatge congelat i, potser, caldria ésser més transformador tant en els usos del sòl (conreus, boscos..) com en les edificacions. En aquest sentit el Pla Especial de protecció de Gallecs és un magnífic exemple de concepció del paisatge com un element dinàmic, preveient canvis d'usos del sòl, com és l'augment de les masses forestals o el trasllat dels horts familiars i dels eixos lineals, o com és la supressió de la carretera.

CRÈDITS:

Direcció: **Antoni Font**, catedràtic d'Urbanisme del Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori de la Universitat Politècnica de Catalunya.

Equip de treball: **Oriol Nel·lo**, **Joan López** i **Miquel Piqué**, de l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona; **Carles Pareja**, **Laia Bonet** i **Oriol Jordana**, del Departament de Dret Administratiu de la Universitat Pompeu Fabra; **Eliseu Guillamon** i **Angel Moreno**, enginyers tècnics agrícoles de la Universitat de Lleida; **Anna Zahonero**, biòloga; **Carles Llop**, **Sebastià Jornet**; **Jornet, Llop i Pastor**, arquitectes.

Documents del Pla especial:

1. Memòria de la informació
2. Memòria de l'ordenació
3. Normes urbanístiques
4. Programa d'actuació i pla d'etapes
5. Estudi econòmic i financer
6. Estudis complementaris

Bibliografia

BORBON, J., PUEYO, A., SANTOJA, I. (1983): Projecte d'ordenació per a l'ús agrícola transitori de la zona de l'ACTUR de Santa Maria de Gallecs INCA-SOL, Barcelona.

COMISIÓN DE URBANISMO Y SERVICIOS COMUNES DE BARCELONA (1966): Plan Director de el área Metropolitana de Barcelona, 3Vols.

ESTERBAN, J., FONT, A., MONTERO, J.M. (1981): Información urbanística y avance de planeamiento. Revisión del PGMOU de Mollet del Vallès, Ajuntament de Mollet del Vallès.

Josep Gordi

Geògraf, exregidor de Medi Ambient de l'Ajuntament de Mollet

Revisió del PGOU de Torrelles de Llobregat

Objectius paisatgístics del Pla

- a) Consideració del paisatge en el sentit més ampli: com a element integrant del patrimoni, entenent per patrimoni no únicament l'estat legal de les restes arqueològiques o dels edificis d'interès històric artístic, sinó també tot el bagatge natural, històric, social i cultural que configura la identitat del municipi i també el seu paisatge.
- b) El nou Pla haurà de preservar aquest paisatge com a factor d'identitat del municipi.
- c) Haurà de possibilitar i potenciar el manteniment de les activitats tradicionals com són el conreu dels arbres fruiters i dels horts, definidors en gran mesura del paisatge del terme.
- d) Haurà de protegir l'hàbitat dispers: masos i ravals, alguns sense un especial valor artístic, però rellevants com a elements estructuradors del paisatge, i amb uns valors històrics, etnològics i ambientals únics.
- e) Preservar la rica plana agrícola, l'àmbit més cobdiciat pels promotors, de la seva transformació imminent en sòl urbanitzable.
- f) Desqualificació de sòls urbanitzables en àrees boscoses i en espais PEIN.
- g) Controlar un creixement desmesurat que faci impossible el compliment dels anteriors objectius, proposant un creixement basat en les necessitats reals de sòl però sense forçar la creació de noves expectatives de creixement alienes al procés inherent del municipi.
- h) Fer més atractiva la demanda d'habitatges del nucli i potenciar indirectament la rehabilitació dels existents, amb la creació d'una xarxa de recorreguts de vianants entre el centre urbà i les àrees d'equipament i d'un sistema de petites places i espais públics que, juntament amb un recorregut de vianants al llarg de la riera, supleixin la falta de grans espais verds del nucli.
- i) Diversificar l'oferta dels tipus d'habitatge –actualment gairebé reduïda a l'unifamiliar aïllat– en sectors de transició entre el casc i l'edificació aïllada, per a contribuir així a la cohesió del nucli antic i a un millor funcionament del conjunt del municipi.
- j) Preservar el sòl no urbanitzable de noves edificacions concentrant l'edificació en terrenys de clara vocació urbana, amb la reestructuració o millora dels sectors que es troben a continuació del sòl urbà que, lluny de produir noves distorsions, afavoreixi la qualitat urbana. Mantenir lliure d'edificació l'*sky line* preservant les visuals (àrees visibles) d'interès –puigs, turons i carenes–, i els corredors biològics –valls i rieres.
- k) Preservar la qualitat ambiental dels diferents ravals establint figures de planejament lligades indirectament o directa a ells, que permetin el seu desenvolupament ordenadament i controlat, sense posar-ne en perill la configuració paisatgística i humana.
- l) Planificació i conservació activa del territori, harmonitzant desenvolupament i conservació, tot evitant caure en la paradoxa de tenir un habitatge cada vegada més ben condicionat en un entorn progressivament degradat.

Descripció de la metodologia utilitzada

El mètode seguit per analitzar el paisatge físic i social del municipi ha estat la recopilació de la informació necessària per conèixer quina és la realitat del municipi. Aquesta informació s'ha ordenat en els següents capítols:

- l'emmarcament territorial
 - el marc físic de l'àmbit d'ordenació
 - l'evolució històrica
 - l'estat físic del sòl urbà
 - la demografia
 - les activitats
 - l'ús públic
 - el planejament i
 - la hisenda municipal
- L'anàlisi que en va resultar ha quedat reflectida en els següents plànols:

- I.0. L'emmarcament territorial
- I.1. Els pendents
- I.2. Els usos actuals
- I.3. Estructura general del terme
- I.4. Parcel·lació i tipologies
- I.5. Dèficits urbanístics
- I.6. Xarxes de serveis

En la diagnosi posterior s'ha elaborat una síntesi dels factors fonamentals detectats en aquesta descripció del terme municipal, i, a partir dels mateixos, s'han establert les directrius teòriques de la Proposta.

Descripció i valoració de la incidència de l'anàlisi en la zonificació

- Es dóna prioritat a totes aquelles actuacions que possibilitin la millora de les estructures del terme municipal.
 - Pel que fa al sòl urbà s'estableixen una sèrie d'unitats d'actuació per a la reestructuració o per a la millora de determinats sectors.
 - Pel que fa al sòl urbanitzable es confirma la necessitat de desqualificar sòl residencial en àrees boscoses i en espais PEIN. En els sòls urbanitzables previstos per al seu desenvolupament, el Pla estableix prescripcions pel que fa a la protecció de la imatge actual dels ravals.
 - En relació amb el sòl no urbanitzable s'han establert les zones amb diferents nivells de protecció, tot ajustant-se a les diverses unitats paisatgístiques analitzades en la memòria de la informació i als usos associats a elles:
- ZONA 7: Agrícola
 - Subzona 8a: Arbres fruiters
 - Subzona 8b: Horts
 - ZONA 8: Àrees forestals
 - Subzona 9a: Vessants boscosos
 - Subzona 9b: Puigs, turons i carenes
 - ZONA 9: Valls i rieres
 - ZONA 10: Espais d'interès natural
 - ZONA 11: Masies

Consideració del paisatge en la normativa

- Establiment del Pla Especial de la Riera de Torrelles i del Pla Especial del Raval Torrelletes, per tal de preservar i revitalitzar alguns dels entorns més emblemàtics del paisatge del municipi.
- Pel que fa al paisatge urbà, les noves construccions respectaran les condicions volumètriques, els materials, els acabaments i la composició de façanes de les edificacions tradicionals properes.
- La normativa preveu el control de l'important impacte visual i paisatgístic que poden arribar a tenir les tanques de parcel·les o aquell provocat pels moviments de terres.
- La necessitat d'incorporar l'informe preceptiu i l'autorització de la Junta d'Aigües per als futurs plans urbanístics que desenvolupin el PGOU.
- Per tal d'evitar l'aparició d'habitatges en sòl no urbanitzable, s'admet la seva agrupació, fins a quatre, en un únic edifici. El nombre d'habitatges serà el resultat acumulat d'aplicar el paràmetre de superfície mínima de parcel·la a tota o part de la propietat.

- Permet el canvi del sòl d'ús forestal a ús agrícola per a aquells terrenys que, tenint pendents adequats, afavoreixin la creació de tallafocs i la recuperació del paisatge en mosaic.

Carme Bosch

Arquitecta

José González Baschwitz

Arquitecte

CRÈDITS:

Nom del pla: Revisió del Pla General d'Ordenació Urbana de Torrelles de Llobregat.

Superfície del terme municipal: 1.355 ha.

Municipi: Torrelles de Llobregat (Baix Llobregat).

Equip redactor: **Carme Bosch i Arauz i José González Baschwitz**, arquitectes. Col·laboradors: **Domènec Cadevall, Joan Lluís Fusté i Xavier Obradors**.

Període de redacció del pla: abril 1993 - maig 1995.

Data de l'aprovació definitiva: DOGC 30-6-95.

Modificació de les normes subsidiàries de Cassà de la Selva per a la regulació dels usos del sòl no urbanitzable

Presentació

L'Ajuntament de Cassà de la Selva promou la redacció de la Modificació de les normes subsidiàries de planejament (NSP) per a la regulació dels usos del sòl no urbanitzable (SNU). La redacció d'aquesta normativa va fer-se de manera paral·lela a la redacció del Pla d'acció local per a la sostenibilitat (PALS) de Cassà de la Selva i s'inclou dins el procés d'Agenda 21 Local. Tots aquests treballs s'inclouen dins el programa d'Agendes 21 Locals que promou la Diputació de Girona.

La Vola és l'empresa encarregada de redactar el PALS i la Modificació de les NSP per a la regulació d'usos del SNU de Cassà de la Selva. Els treballs de redacció van iniciar-se l'octubre de 2000. L'aprovació inicial es va fer el desembre del 2001, l'aprovació provisional es féu el febrer del 2002 i actualment resta pendent de l'aprovació definitiva per part de la Comissió d'Urbanisme de Girona.

Breu resum de l'entorn rural i natural de Cassà de la Selva

El suport físic

Cassà de la Selva és un municipi d'uns 7.900 habitants, amb una superfície municipal de 45,28 Km², dels quals un 94,4% són classificats com a sòl no urbanitzable.

Està situat a l'extrem sud del Gironès, a cavall entre el massís de les Gavarres a la part oriental del terme i la plana Gavarresa al sector occidental. Aquests dos àmbits geogràfics marquen també el límit entre la part forestal i l'agrícola. Així es diferencien dos tipus de paisatge molt ben definits:

- Les terres baixes de la plana cassanenca (que ocupen 2/3 del municipi). Es tracta de terres

fèrtils, on històricament s'ha desenvolupat l'agricultura. Aquest territori es troba fortament humanitzat amb un alt grau d'artificialització. En aquest paisatge podem trobar-hi àrees de paisatge fluvial, amb cursos d'aigua, vegetació de ribera, i corredors de protecció associats; i també veïnats, amb una ocupació difusa del territori (sobretot als seus careners de la plana), amb una xarxa de camins que estructura i dona suport a aquest territori.

- Els contraforts de les Gavarres (1/3 del municipi), amb un clar domini dels boscos de suredes, alzinars i pinedes. Aquest territori està format bàsicament per àrees de paisatge forestal (la seva delimitació física la podem fixar per sobre la cota 150 m), amb algunes urbanitzacions residencials força marginals.

Els sistemes biològics i el paisatge

Cassà de la Selva pertany al domini de la terra baixa mediterrània, al país de l'alzinar i de la sureda. A la plana, els boscos són escassos, destacant només tres boscos mixtes d'una certa extensió. La vegetació de ribera associada a les rieres es troba força fragmentada, amb alguns trams ben conservats (amb vernedes, avellanedes, salzes, àlbers, freixes i pollanques) i l'existència de plantacions –panys de pollanques i plàtans–, que ocupen també antics prats humits. Respecte als prats humits al terme de Cassà de la Selva hi resta un únic prat de dall a Sant Vicenç d'Esclet (3,7 Ha), a la plana de la riera Gotarra. Pel que fa a la fauna podem destacar la fauna associada als ambients forestals, de ribera i aquàtics.

Segons l'anàlisi dels elements que componen el mosaic territorial (model matriu-retall-corredor), a la serra –amb una matriu forestal– els retalls de

caràcter agrícola són escassos i de petites dimensions. En canvi, a la plana –amb una matriu agrícola– els retalls són més nombrosos, de mides petites i mitjanes i formes irregulars, principalment són boscos mixtos de pi, alzina i suro. D'entre aquests darrers, només dos retalls forestals tenen sentit de ser conservats com a sistema independent amb criteris d'ecologia del paisatge. En canvi, el manteniment del conjunt de fragments més petits pot ajudar a fer de passera com a connector ecològic. El bosc de ribera el trobem formant fragments més petits i linials.

L'empremta humana en el paisatge rural

El poblament del territori reflecteix les característiques del medi físic de Cassà. Així les masies són molt abundants a la plana cassanenca, mentre que a les Gavarres es limiten a les estretes planes dels fondals. Si bé els poblaments més recents de la plana han seguit el model existent, amb estructura de veïnats, a les Gavarres s'han consolidat dues urbanitzacions residencials que han modificat totalment el format d'aquesta ocupació tradicional.

L'activitat agrícola de Cassà de la Selva es troba majoritàriament lligada a la ramaderia. En relació amb l'activitat ramadera, i a partir d'alguns símptomes de contaminació d'aigües subterrànies, el febrer del 2001 l'Ajuntament va prendre la decisió de suspendre durant 1 any les llicències de construcció i ampliació de granges.

L'activitat forestal de la serra és rellevant, destacant la importància del suro, amb algunes masies i finques que realitzen l'emmagatzematge i assecat de suro.

Alguns elements de diagnosi

- És important assegurar la qualitat futura de les aigües superficials i subterrànies i reduir l'impacte negatiu que poden provocar les activitats agropecuàries.

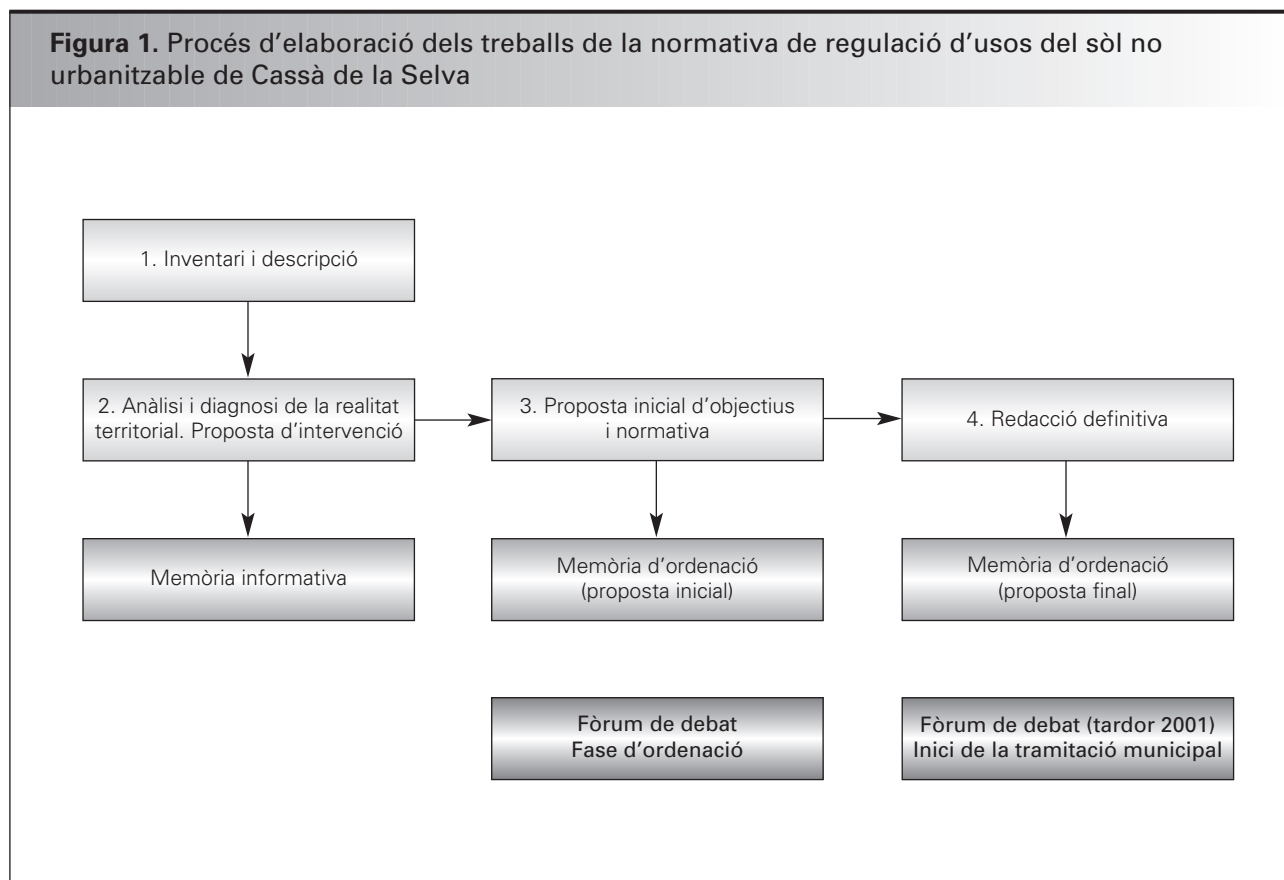
- Els principals impactes en l'àmbit forestal són els incendis forestals, urbanitzacions forestals (Refugi de les Gavarres i Matamala), plantacions, i infraestructures (línies elèctriques i antenes de telefonia mòbil).
- Prenent com a referència de l'àmbit forestal de Cassà de la Selva la cota 150 m, pot tenir interès ampliar la zona forestal de les Gavarres inclosa dins el PEIN.
- Importància del conjunt agroforestal de la plana, sobretot per la connexió ecològica territorial, les rieres, boscos i prats inundables associats, i els retalls més grans de boscos de plana.
- Interès de la resclosa de Capçana, a la riera Verneda, com a únic hàbitat aquàtic important que requereix d'una restauració amb criteris de millora del seu valor biològic.
- La xarxa viària determina una jerarquia de camins principals, secundaris, la ruta ciclista i senders excursionistes.
- Oportunitat d'aconseguir un encaix entre l'activitat forestal i del suro, i el sector turístic i recreatiu, ambdues amb un gran potencial.

Metodologia d'anàlisi del paisatge utilitzada

La metodologia utilitzada per a l'anàlisi del paisatge basada en el mètode disjuntiu ha permès tenir en compte els diferents criteris d'ordenació del Sòl no urbanitzable de Cassà de la Selva de manera separada, i ha permès ponderar posteriorment la seva importància dins el conjunt, d'acord amb les circumstàncies socials i econòmiques del municipi.

Per altra banda, durant la redacció dels treballs s'han portat a terme diferents presentacions i debats públics amb la població i els sectors implicats del municipi, a banda dels tràmits expositius que fixa la normativa vigent.

Figura 1. Procés d'elaboració dels treballs de la normativa de regulació d'usos del sòl no urbanitzable de Cassà de la Selva

Aspectes clau de la normativa

Objectius i finalitat de la normativa

La finalitat d'aquesta normativa de les normes subsidiàries del planejament és la de regular els usos del sòl existents i futurs en el Sòl no urbanitzable del terme de Cassà de la Selva. Això suposa ordenar l'activitat humana i el patrimoni físic, natural i cultural per cercar un paisatge humà i ambiental sostenible, d'acord amb els següents objectius:

- Promoure un model integrat de paisatge rural i urbà que llegeixi els processos (naturals i humans) que integren aquest paisatge.
- Determinar la ubicació dels sòls d'especial protecció i establir les seves regulacions.
- Ordenar o eliminar aquells usos no compatibles amb el model de paisatge fixat (granges, tancaaments de finques, activitats extractives, urbanitzacions de muntanya...).

- Rellegir la xarxa de camins rurals i integrar el carrilet com a element viari de protecció.
- Promoure el manteniment de l'activitat rural-paisatgística i de l'activitat forestal de conservació, com a processos estructuradors del manteniment del paisatge cultural del municipi, i amb el suport de mecanismes de custòdia del territori.

Zonificació urbanística

L'ordenació de la normativa estableix cinc zones al Sòl no urbanitzable de Cassà de la Selva:

- Zona d'especial valor natural (clau A)
- Zona d'estabilitat i connexió ecològica del paisatge (clau B)
- Zona d'espai natural de la serra de les Gavarres (Clau C)
- Zona rural agrícola (Clau D)
- Zona rural suburbana (Clau E)

Aquestes zones s'han definit d'acord amb els principals usos que s'hi desenvolupen, l'interès dels seus ecosistemes i processos naturals i del medi físic i la seva fragilitat. En conseqüència, la regulació d'usos i activitats, l'edificació i la definició de comptabilitat amb infraestructures d'interès públic, etc. són variables d'acord amb aquest caràcter. Les zones de clau A, B i C s'estableixen en les normes com a SNU d'especial protecció, i com a preservat pel seu valor agrícola i forestal la zona de clau D. La zona rural suburbana (Clau E) resta entesa com a SNU de mínima protecció, i s'entén que és la zona que podria incorporar-se en el futur al procés urbà.

La zonificació ve complementada pels elements puntuals d'ordenació (fonts, patrimoni arquitectònic, arbres monumentals,...)

Aspectes clau de la normativa per a la sostenibilitat territorial de Cassà de la Selva

Disposicions generals:

- L'avaluació i valoració municipal d'impacte ambiental, per a tots els projectes sotmesos a llicència urbanística.
- L'impuls d'una Comissió de custòdia del territori, amb l'objectiu de disposar d'un òrgan municipal de participació social en les decisions de gestió i d'ordenació del SNU del municipi.
- La creació d'espais locals, a més de l'espai natural de les Gavarres regulat pel PEIN.
- La creació d'un Fons municipal del sòl no urbanitzable, a partir d'una part dels ingressos per llicències urbanístiques municipals.

Normes generals per a la protecció del medi físic i del patrimoni natural, històric i cultural

- Directrius per a la conservació de les rieres de Cassà de la Selva, afavorint el manteniment i la recuperació de les condicions naturals de les rieres i d'altres cursos fluvials.
- La normativa considera espècies i comunitats vegetals d'interès per als prats dalladors, les rou-

redes, freixenedes, suredes, alzinars de terra baixa i alzinars amb roures, d'acord amb la classificació d'hàbitats presents a Catalunya, així com les espècies vegetals d'interès local o protegides en l'àmbit PEIN. També s'hauran de conservar els arbres aïllats (enmig de camps i del medi rural, al costat de masos) sense distinció d'espècies. Establiment de directrius per a la protecció d'aquests hàbitats naturals, elements naturals i paisatge de Cassà de la Selva.

- En l'àmbit de la plana de Cassà de la Selva no s'admetrà la reducció d'extensió de les masses forestals existents, ni la destrucció dels marges herbacis i arbustius dels conreus. Es fomentarà el manteniment i creació de noves masses forestals i de marges arbrats i arbustius, quan estiguin separades més de 50 metres d'altres existents amb l'objectiu de crear passeres funcionals per a la fauna. També es promourà l'àrea de connexió ecològica i paisatgística entre les Gavarres, Cadiretes i les Guilleries.
- Prohibició de la col·locació de cartells o altres elements publicitaris que distorsionin la visió del paisatge natural.

Normes generals sobre la regulació d'usos

- L'activitat ramadera extensiva es considera compatible. En canvi, no s'admetran noves explotacions ramaderes intensives en cap circumstància ni lloc. Les explotacions ramaderes existents podran fer ampliacions amb condicions i sempre segons la legislació sectorial vigent.
- Suport i avantatges municipals per al manteniment de l'activitat agrícola familiar que té caràcter prioritari per a la conservació del paisatge. Es promourà l'agricultura ecològica, l'artesania rural i altres formes de diversificació de l'economia agrària.
- Admissió d'usos turístics i del lleure de tipus lleuger adequats a l'entorn rural i fores-

tal de l'àmbit. L'Ajuntament donarà suport a la ruta cicloturística Vall de Núria-Sant Feliu de Guíxols i podrà instal·lar punts d'informació en els diferents espais naturals del municipi.

Normes generals sobre regulació d'edificacions, finques i infraestructures

- Les edificacions admeses, amb restriccions específiques, en un medi rural són les construccions agràries, instal·lacions forestals, activitats o equipaments d'interès públic i habitatges familiars lligats a l'activitat agrícola-ramadera. També es permetrà la reconstrucció i rehabilitació de masies sense estar vinculades a l'explotació.
- Les noves edificacions se situaran únicament fora de zones forestals i preferentment en zones d'escàs valor agrícola.
- Les edificacions compliran unes tipologies adequades a l'entorn, procurant la seva correcta integració en el paisatge. Els tancaments de finques amb tanques penetrables per la fauna són admesos en tot l'àmbit d'aquesta normativa, i només es podran admetre tanques no penetrables destinades a la protecció d'instal·lacions o edificacions quan no abastin una superfície total major a 1 Ha.
- Pel que fa a les urbanitzacions forestals existents del refugi de les Gavarres i del veïnat de Matamala, els àmbits delimitats resten subjectes a la tramitació de plans especials.
- Pel que fa a la xarxa viària és recomanable l'asfaltat dels camins rurals principals, la senyalització de la xarxa, la creació de noves rutes excursionistes i cicloturístiques.

Normes particulars segons zonificació

- La zona A, d'especial valor natural, inclou rouredes, alzinars, prats de dall i retalls de conreus i pinedes que tenen un especial valor natural

dins l'àmbit de Cassà de la Selva i en el conjunt de les planes de Selva, encaixant amb les zones B i C i formant una xarxa ecològica dins el municipi. L'ús dominant és l'espai natural i paisatgístic i únicament són compatibles l'ús forestal, agrícola i ramader extensiu. L'Ajuntament vetllarà per declarar aquesta zona com a espai natural local, i es promourà la integritat dels ecosistemes naturals.

- La zona B, d'estabilitat i connexió ecològica i del paisatge, comprèn les connexions fluvials i el paisatge agroforestal de la plana. L'ús dominant és l'espai natural i paisatgístic, i són compatibles, amb restriccions, l'ús forestal, agrícola, ramader, les àrees de lleure i l'habitatge familiar rural. Inclou la prohibició de l'eliminació dels marges agrícoles, i no es permet canvi d'ús dels boscos i retalls forestals existents, i així s'evita la modificació del mosaic agroforestal existent i els tancaments de finques.
- La zona C, espai natural de la Serra de les Gavarres, comprèn tot el sòl situat a la serra de les Gavarres i delimitat de manera general per la cota 150 m. L'espai PEIN «Les Gavarres» queda totalment inclòs dins d'aquesta zona que té una delimitació més àmplia. L'ús dominant és l'espai natural i forestal, i són compatibles, amb restriccions, la majoria d'usos (agrícola, forestal, ramader, les àrees de lleure, habitatge familiar rural, restauració-allotjament rural, càmpings i refugis forestals). L'Ajuntament d'Olot vetllarà perquè la totalitat d'aquest àmbit sigui reconegut com a espai natural per la Generalitat de Catalunya (com agregació al PEIN de les Gavarres), i mentre això no és concret, la franja exclosa del PEIN es gestionarà amb criteris equivalents als d'aquest.
- La zona D, rural agrícola, inclou tots els terrenys de la plana cassanenca, amb l'objectiu de conservar l'activitat rural i ramadera tradicional, conservant els marges agrícoles que relliguin els corredors fluvials i els bosquets de la

zona B, oferint així també una protecció de l'impacte ambiental als espais naturals de la zona A.

- La zona E, rural suburbana, inclou l'entorn rural de les zones urbanitzades de Cassà de la Selva (nucli urbà i polígon industrial del Trust). L'objectiu específic d'aquesta zona és ordenar, preservar i reservar l'entorn de la zona urbana de Cassà de manera diferenciada de

la resta de SNU, tot mantenint la consideració de SNU de protecció agrícola. Per la seva proximitat al nucli urbà són incompatibles la ramaderia intensiva i les plantes transformadores de productes minerals.

Jordi Codina i Teixidor

Biòleg, La Vola companyia de serveis ambientals

Modificació del pla general metropolità a l'àmbit de la Torre Negra de Sant Cugat del Vallès

Introducció

El paratge dels Rodals de la Torre Negra, més conegut popularment per La Torre Negra, es localitza al municipi de Sant Cugat del Vallès, al peu de la Serra de Collserola. Comprèn unes 400 hectàrees de bosc, conreus i erms, elements característics del paisatge vallesà, de les quals aproximadament la meitat van ser classificades pel Pla General Metropolità de Barcelona (PGM) de l'any 1976 com a sòl urbanitzable no programat (clau 21), mentre que la resta d'espai quedava definit com a sòl forestal i vials de caràcter territorial.

La ubicació estratègica del lloc, a la frontera d'un nucli urbà en creixement (Sant Cugat del Vallès) i a la vora d'un espai protegit (Parc de Collserola), ha convertit la Torre Negra en un cas paradigmàtic de les dinàmiques territorials que experimenten els espais lliures a les àrees metropolitanes, sotmesos d'una banda a la pressió immobiliària associada al creixement urbà, i de l'altra, a les demandes socials de preservació dels espais lliures i de manteniment dels paisatges que configuren, com a sinònim d'equilibri del territori i de qualitat de vida.

Antecedents

Els orígens de la problemàtica que afecta els Rodals de la Torre Negra rau en la classificació urbanística i el règim jurídic d'aquests terrenys agroforestals com a sòl urbanitzable no programat (clau 21) que el Pla General Metropolità de 1976 va atorgar a un sector. L'adquisició, el 1986, d'un 42% dels terrenys per part d'un grup immobiliari, amb la pressumible voluntat de procedir a programar-lo i a urbanitzar-lo, va ser el factor que va sensibilitzar la població i que en va catalitzar la mobilització. El 1991, aquest

grup immobiliari va presentar un primer Programa d'actuació urbanística del sector de la Torre Negra, però la Sala del Contenciós Administratiu del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya va emetre una sentència desestimant les pretensions de la promoció perquè el sector fos considerat urbanitzable programat.

L'any 1993, la Festa de Tardor (festa popular que les entitats del municipi organitzen cada any, des de 1976, al voltant d'un lema reivindicatiu) reclama la protecció dels Rodals de la Torre Negra amb el lema «Torre Negra, zona forestal!». Un any més tard es va constituir la Plataforma Cívica en Defensa de Torre Negra i Rodals, integrant un gran nombre d'entitats i els grups polítics del municipi i s'inicien les primeres accions públiques en defensa d'aquest espai.

L'any 1995 resulta cabdal en l'evolució del conflicte dels Rodals de la Torre Negra. D'una banda es manifesta de forma explícita la voluntat ciutadana de protegir l'indret a través de la recollida de 10.000 signatures sol·licitant la preservació integral dels Rodals de la Torre Negra i de l'altra, l'administració local pren iniciativa. En el pacte de govern municipal que s'estableix aquell any s'acorda la redacció d'un *Estudi per a la preservació, ordenació i gestió dels Rodals de la Torre Negra* i d'un calendari per executar-lo. Per tal de consolidar aquest objectiu i garantir el caràcter participatiu del procés es va constituir una Comissió de Seguiment integrada per representats de la Plataforma Cívica, pels membres de l'equip de govern, per tots els partits amb representació a l'Ajuntament i pels membres de l'Equip Redactor de l'Estudi.

L'any 1996, en compliment de l'acord esmentat, l'Ajuntament de Sant Cugat del Vallès convoca un concurs públic per a l'elaboració de l'Estudi de preservació. Aquest treball, que va ser portat a terme

per un equip interdisciplinari coordinat per l'advocat Albert Cortina, va fonamentar amb criteris científics l'interès de protegir el paratge i va establir diverses hipòtesis d'actuació, tot recomanant com a més favorable la preservació integral mitjançant la classificació com a sistema general del sòl no urbanitzable i la proposta de creació d'un parc rural, hipòtesi que comportava la desclassificació del sector a través de la modificació del PGM.

El febrer de 1997 es produeix una agressió no reivindicada consistent en l'intent d'abatre el Pi d'en Xandri, arbre bicentenari declarat d'interès comarcal ubicat al bell mig dels Rodals de la Torre Negra i, juntament amb el Monestir, un dels símbols tradicionals de la ciutat. Aquest incident, a part de posar en perill la supervivència del pi, provoca una important reacció d'indignació ciutadana, i s'apleguen més de 4.000 persones en una marxa de repulsa i de reivindicació de la protecció integral de l'indret.

El desembre de 1997, d'acord amb els resultats de l'Estudi de preservació i seguint les recomanacions de l'equip redactor, el Ple municipal aprova de forma unànime l'Avanç de modificació del PGM a la zona dels Rodals de la Torre Negra, que inclou les quatre alternatives de planejament presentades i la recomanació dels mecanismes per a assolir un canvi en la classificació del sòl, de l'urbanitzable no programat al sistema general del sòl no urbanitzable.

L'abril de 1998, un cop valorats els suggeriments presentats per ciutadans, entitats i institucions, el Ple municipal procedeix, també de forma unànime, a l'aprovació inicial de la modificació del PGM. Entre els suggeriments que es van presentar en aquesta fase destaca el suport que rep el projecte per part de partits polítics locals, de la Societat Catalana d'Ordenació del Territori, de la pròpia Plataforma Cívica i del Patronat Metropolità del Parc de Collserola.

Aquest mateix mes entra en vigor la Llei 6/1998, de 13 d'abril sobre el règim del sòl i valoracions,

que el Govern de l'Estat havia aprovat a partir d'un seguit de mesures liberalitzadores en matèria de sòl.

El juliol de 1998 l'empresa promotora presenta novament a tràmit el Programa d'Actuació Urbanística al sector. El setembre de 1998, per acord del Ple municipal, es desestima aquesta sol·licitud i, com a resposta, el desembre de 1998 l'empresa promotora interposa recurs contenciós –administratiu contra l'acord del Ple municipal en què es va acordar la desestimació. La sentència ha estat favorable al grup immobiliari, tot i que s'ha produït amb posterioritat a l'aprovació definitiva de la modificació del PGM, que requalifica la zona com a parc rural.

El gener de 1999, el Ple municipal procedeix a l'Aprovació provisional de la modificació del PGM, havent rebut al·legacions favorables del Patronat Metropolità del Parc de Collserola, de la Societat Catalana d'Ordenació del Territori i dels veïns residents, així com informes favorables entre d'altres, del Departament de Medi Ambient i del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya. El juny del mateix any la Comissió d'Urbanisme de Barcelona adreça a l'Ajuntament de Sant Cugat un escrit en què sol·licita informació complementària sobre diversos aspectes abans de procedir a la decisió final sobre la seva aprovació definitiva.

El mes de juliol de 2002 entra en vigor la Llei 2/2002 de 14 de març d'Urbanisme de Catalunya.

Tres anys després de l'acord pres per la Generalitat de Catalunya, el juliol de 2002, el Ple Municipal aprova un document en el qual s'aporten les dades i es completa l'expedient de Modificació del PGM segons la petició de la Comissió d'Urbanisme de Barcelona.

La Comissió d'Urbanisme de Catalunya va aprovar, l'abril de 2003, la requalificació urbanística de la zona agrícola i forestal de Torre Negra (150 hectàrees).

Els instruments d'intervenció i gestió del paisatge utilitzats

L'Estudi per a la preservació, ordenació i gestió dels Rodals de la Torre Negra (1997) i el Projecte d'ordenació i gestió del parc rural de la Torre Negra (1998) han resultat ser uns instruments clau en l'evolució i en la resolució del conflicte. D'una banda han permès aportar dades rigoroses relatives als valors dels Rodals de la Torre Negra i han permès establir les bases jurídiques per procedir primer, a la modificació del Pla general d'ordenació i en segon lloc realitzar la posterior ordenació del sector mitjançant un Pla Especial de protecció i millora del paisatge. D'altra banda ha constituït un punt de partida i un instrument que ha permès el treball, el debat i el consens entre els diferents agents al llarg del procés.

L'Estudi per a la preservació i gestió dels rodals de la Torre Negra

Finalitat del treball

L'estudi interdisciplinari es va realitzar en dos anys (1996-1997) per encàrrec de l'Ajuntament de Sant Cugat del Vallès. Tenia com a objectiu oferir arguments sòlids que justificuessin la preservació integral del sector Torre Negra, modificant el règim jurídic de sòl urbanitzable no programat, segons el PGM vigent, a sistema general del sòl no urbanitzable mitjançant la proposta de creació d'un parc rural, i també la definició de la figura de planejament urbanístic més adient per efectuar aquest canvi de classificació.

El marc territorial

L'estudi va abordar l'àmbit estricte dels Rodals de la Torre Negra, alhora que relacionava aquest sector del municipi de Sant Cugat del Vallès amb la Via Verda Sant Llorenç – Collserola i amb la resta de la xarxa d'espais lliures de la regió metropolitana.

El sector Torre Negra es localitza a l'extrem meridional del municipi de St. Cugat del Vallès, i està delimitat pel Parc de Collserola, al sud; la carretera de l'Arrabassada, a l'oest; el municipi de Cerdanyola, a l'est; i el llit de la riera del Sant Crist al nord, la qual és paral·lela al carrer de Llers i a l'Avinguda de les Corts Catalanes, que delimiten el nucli urbà. La superfície del sector urbanístic de la Torre Negra és de 128,54 ha si bé l'anàlisi sobre els Rodals abasta una superfície aproximada de 400 ha.

L'equip interdisciplinari de treball

Es va constituir un equip interdisciplinari coordinat per Albert Cortina, advocat especialista en gestió del territori i del paisatge. Els diferents estudis sectorials van ser dirigits pels següents experts:

- a) L'estudi sectorial del paisatge, per A. Gómez Ortiz i Maria de Bolòs (geògrafs)
- b) L'estudi sectorial urbanístic i territorial, per Antoni Casamor (arquitecte)
- c) L'estudi sectorial del patrimoni cultural, històric i didàctic, per Xavier Hernández i Joan Santacana
- d) L'estudi jurídic i econòmic, Albert Cortina

El mètode utilitzat en l'estudi sectorial del paisatge

Es va aplicar el mètode propi de les anàlisis sistèmiques de paisatge integrat, l'escala de treball va ser de 1:2000 i 1:5000 i la presentació cartogràfica a 1:25.000. La presa de contacte directa amb el territori, mitjançant transectes, va permetre definir les anàlisis que calia realitzar i les principals relacions dels elements entre si i amb les energies, establint la problemàtica general del paisatge i la cartografia de les diferents unitats.

Les anàlisis a realitzar, ja orientades, seran els referents als elements abiòtics: el relleu (els pendents), la litologia, les orientacions i tipus i els resultats de les energies.

El relleu presenta dos sectors diferenciats: el vessant de Collserola en pendent, que baixa des

de la línia de cresta (Tibidabo, 512 m.) fins al pla del Vallès. Aquest vessant, amb pendents relativament acusades, que sovint superen el 35%, contrasta amb la zona plana de menys del 2% de pendent. Els llits de les rieres, molt encaixats, divideixen el pendent en turons amples i suaus.

Els materials litològics aflorants són predominantment quaternaris, per tant, relativament tendres i permeables i recobreixen el substrat paleozoic. En el contacte entre el pendent i el pla, els materials es disposen en forma de cons de dejecció formats per materials de peu de muntanya. Hi són freqüents les restes d'esquistes, i de quars, predominantment acidificants, i tots inclosos en una matriu de sorres i graves.

L'aigua hi és relativament abundant. Es filtra en els materials permeables del pendent i aflora en forma de fonts. La seva presència ha contribuït a millorar l'agricultura tradicional. El contrast estacional de la riera ha ocasionat la necessitat de la gestió amb la finalitat d'evitar les crisis de sequera (hi ha mines d'aigua, murs de contenció en embassaments, fonts, ...). Durant 5 mesos l'evapotranspiració potencial es manté superior a la precipitació (142 mm.) tenint en compte la reserva en el sòl. El dèficit hídric es redueix els mesos de juliol, agost i setembre.

Els elements biòtics:

La vegetació. La comparació entre la vegetació climàtica i l'actual permet precisar la importància de la transformació de la vegetació per acció bàsicament de l'home. Són freqüents les formes de vegetació degradada de tipus arbustiu (garrigues, brolles de cistus i brucs, bardisses) i en el grau més baix de la degradació, els prats de llisató i de fenal. Abunden els sectors de vegetació ruderal, on l'home hi té contacte permanent.

La fauna no difereix de la del conjunt de la serra de Collserola, on viu sotmesa a la forta presència antròpica enfront de la qual els Rodals de Torre Negra constitueixen un refugi. Repre-

senta un corredor biològic i un refugi tròfic per a ocells hivernants i migradors i també per a rapinyaires; en general és una àrea d'absorció d'impactes.

L'element antròpic

La població del municipi ha experimentat un ràpid creixement: de 38.937 habitants, i una densitat de 806 hab./Km² (any 1991), es passa a 975 hab./Km² (any 1995). En el sector d'estudi, en canvi, va minvar: es passà de 30 habitants al 1991, a 24, el 1996.

Si bé en el conjunt del municipi, el poblament és bàsicament concentrat en el nucli urbà, en el sector d'estudi s'hi troben diversos tipus d'habitatge:

- Ús residencial de tot l'any i de transició de cap de setmana a tot l'any.
- Edificis escolars i religiosos (Escola l'Avenç, residència del Jesuïtes).
- Altres edificis: hípiques, indústries abandonades, etc.

L'activitat econòmica tradicionalment ha estat agrícola, com evidencien els masos repartits pel territori. En el segle XIX passà a dominar el sector secundari o industrial.

Actualment, en el paratge de Torre Negra, la població és reduïda i dispersa, l'activitat productiva continua essent l'agricultura, que és la que ha ocasionat més impactes, juntament amb les urbanitzacions –sovint caòtiques–, les hípiques, i les indústries abandonades. Els principals impactes són:

- Per emissió d'agents contaminants a les rieres.
- Acústics produïts per les autopistes, carreteres i pedreres pròximes.
- L'impacte visual i organolèptic.

Les unitats de paisatge

Coneguts i analitzats els elements, les relacions i les energies naturals aportades, es van definir les unitats cartografiades que constitueix el paisatge. Es

tracta, per consegüent, d'unitats funcionals, no homogènies, que evolucionen en conjunt gràcies a l'entrada d'energies.

S'han de considerar, a cada escala, dos tipus d'unitats. Unes són les geòcores, definides pels elements abiòtics: el relleu, els materials, l'aigua etc.. Dins d'aquest poden aparèixer unitats més petites en relació amb els elements biòtics, vinculades a l'acció d'entrades anormals d'energies naturals de curta durada (incendi, inundació, etc.) o antròpiques; tenen capacitat d'autorecuperació, són homeostàtiques.

Les altres unitats, les antròpiques, poden ser de dos tipus: les simplement antropitzades, en què l'aportació de l'home actua conjuntament amb les accions naturals (l'agricultura, per exemple); i les antròpiques pròpiament dites, que són aquelles en què que solament tenen importància les energies aportades per l'home i els elements (construccions, artefactes...) realitzats pels homes.

Al paratge de Torre Negra es distingeixen 3 geòcores:

Geòcora I: Hi predomina el medi natural i s'hi diferencien 8 geofàcies: 4 corresponen al bosc i fases de degradació, una a conreus, una altra a sectors molt antropitzats (regadius, hortes...), una a sectors ruderalitzats i una altra al sector urbanitzat. L'estètica del paisatge es manté bastant correcta.

Geòcora II: És clarament antropitzada, amb agricultura predominant. Es distingeixen 6 geofàcies, una de camps en producció, una altra de matolls sobre camps abandonats, una tercera ocupada pels prats i camps recentment abandonats, i les dues últimes corresponents a jardins, a hortes, i a construccions abandonades. Hi predominen els contrastos de color amb alguns impactes importants.

Geòcora III: Correspon a les rieres, amb l'element aigua com a factor clau. S'hi poden distingir dues geofàcies: la de la vegetació de ribera més o

menys conservada i la que es troba profundament ruderalitzada. L'estètica es pobre.

Mesures a prendre

Per a l'ordenació es pot subratllar:

- a) La situació ben delimitada i en contacte amb el Parc Metropolità de Collserola.
- b) La baixíssima taxa d'edificació i de transformació urbana, que la qualifica com àrea d'alteració mitjana o baixa, encara que puntualment els impactes són importants.
- c) L'elevat grau de recobriment forestal.
- d) El considerable espai dedicat a l'agricultura, que ocupa les zones de menys pendent, a l'est de la riera de Sant Medir i voltants de la Torre Negra.
- e) La seva història, ja que el sector central coincideix amb una via de comunicació premedieval que unia el Vallès Occidental amb Barcelona (camí de Sant Medir).
- f) Les unitats de paisatge, que pressuposen una alta potencialitat natural.
- g) El valor social i educatiu, que s'harmonitza gràcies a la presència d'un paisatge humanitzat en què els elements abiòtics, biòtics i antròpics ofereixen garanties per al desenvolupament de l'educació ambiental.

Aspectes d'actuació

Cal preservar la biodiversitat d'aquest espai.

És necessari el manteniment i la pràctica de l'agricultura per moltes raons:

- a) Forma part del seu paisatge cultural.
- b) Era l'activitat econòmica bàsica tradicional i encara ho és en municipis pròxims.
- c) Constitueix un document històric vivent.
- d) És una peça clau per al manteniment de l'avifauna local.
- e) Constitueix un element educatiu de primer ordre.

En les actuacions en el paisatge de Torre Negra s'ha de considerar l'educació ambiental, i caldrà dis-

senyar estratègies que contemplin instal·lacions i programes d'actuació adequats, concretament: la construcció d'un centre de documentació i acollida de visitants. L'àmbit ha d'exercir la funció de parc agrícola, de manera que actuï de forma dissuasòria limitant la penetració de visitants vers les àrees més boscoses.

Hi ha actuacions a potenciar, com l'agrícola i altres que caldria restringir o anul·lar, com l'equitació, mantenint solament les existents i controlant-ne els impactes (abocaments, itineraris de passeig, amb profundes erosions en els camins). També caldria crear els vials imprescindibles, prohibir els vehicles de motor a excepció dels necessaris d'acord amb les activitats considerades, i prohibir la construcció de nous habitatges, tot millorant els existents d'acord amb les exigències del paisatge.

El projecte d'ordenació i gestió del parc rural de la Torre Negra

La caracterització dels valors és d'una importància cabdal perquè constitueix una variable que permet establir un balanç entre el cost social de la protecció i els beneficis que se'n deriven, cosa que facilita l'adopció de decisions polítiques i justifica, al capdavall, el mateix procés de protecció.

- Els valors ecològics i mediambientals.
- El valor paisatgístic.
- El valor patrimonial.
- El valor educatiu.
- El valor social i econòmic.

La proposta d'un parc rural per a la Torre Negra ha d'entendre's com una eina útil per revaloritzar socialment aquest paisatge com a espai no urbanitzat destinat a la preservació i a la potenciació de tots els seus valors que, al llarg del temps, ha rebut la ciutat com a llegat històric dels seus avantpassats, dinamitzant un paisatge de qualitat d'acord amb els requeriments d'intervenció i de gestió enunciats al Conveni Europeu del Paisatge de 2000.

Els aspectes bàsics del Projecte d'ordenació i gestió del parc rural es poden sintetitzar en els següents programes i línies d'actuació:

A. Programa estratègic.

1. Definició d'objectius, criteris i instruments per a la preservació integral dels Rodals de la Torre Negra.
2. Delimitació de l'àmbit d'actuació a partir de la unitat de paisatge i dels elements connectors amb altres espais oberts metropolitanos.
3. Determinació del model de parc rural integrador dels valors i de les funcions d'aquest espai a partir de la seva titularitat mixta, encara que amb majoria de terrenys públics.

B. Programa de gestió i de desenvolupament integral.

4. Programa ambiental, amb la potenciació de les funcions ambientals i de la millora de les condicions ecològiques i de la biodiversitat dels conreus, de la vegetació i de la fauna.
5. Programa didàctic que permeti la interpretació del patrimoni natural i cultural de Sant Cugat mitjançant la creació del Centre d'Acollida del parc rural.
6. Programa divulgatiu per a la difusió de l'espai en equilibri amb la regulació de la freqüentació i de l'afluència de visitants.
7. Programa de creació de l'Oficina Municipal del parc rural per a la seva dinamització. Creació d'un Consorci local per a la gestió del parc rural conjuntament amb altres agents públics i privats.
8. Programa participatiu per al manteniment del consens i de la cogestió responsable del territori per part de propietaris, administracions públiques i entitats (custòdia del territori).
9. Programa d'ordenació dels elements bàsics del parc rural mitjançant la redacció del Pla especial de protecció i millora del parc rural.
10. Programa de regulació dels usos i de les activitats a partir de la introducció de criteris de sostenibilitat.

11. Programa financer per a la recerca d'instruments financers d'institucions públiques i privades.
12. Programa d'actuacions concretes.

La modificació del Pla General Metropolità per a la preservació integral del sector de la Torre Negra

Finalment, cal assenyalar que els resultats de l'Estudi interdisciplinari i alguns aspectes del Projecte d'ordenació i gestió del parc rural van ser incorporats a l'instrument urbanístic adient per dur a terme el canvi de classificació del sòl: la modificació del PGM.

Aquest instrument de planificació urbanística incorpora tots els elements d'anàlisi del paisatge i les propostes per a la intervenció i la gestió posteriors.

El Pla especial de protecció i millora del paisatge, que preveu la mateixa modificació del PGM per al seu desenvolupament i que es troba pendent d'elaboració, serà l'instrument que d'acord amb la nova Llei 2/2002 de 14 de març d'urbanisme de Catalunya, ordenarà amb detall i establirà les eines d'intervenció i de gestió del paisatge més adients.

Els instruments anteriorment citats varen tenir presents, en el seu plantejament inicial, els requeriments establerts pels diferents documents europeus sobre ordenació i gestió del paisatge i són un bon exemple d'aplicació a Catalunya del Conveni Europeu del Paisatge aprovat l'any 2000.

Bibliografia

CORTINA, Albert (coordinador de l'equip interdisciplinari); CASAMOR, Antoni; DE BOLÒS, Maria; GOMEZ, Antonio; HERNANDEZ, Xavier; SANTACANA, Joan i altres autors (1997) Estudi per a la preservació, ordenació i gestió dels rodals de la Torre Negra. Ajuntament de Sant Cugat del Vallès.

CORTINA, Albert i CASAMOR, Antoni (1998) Projecte d'ordenació i gestió del parc rural de la Torre Negra. Ajuntament de Sant Cugat del Vallès.

BUSQUETS, Jaume (1998) «Sant Cugat i les seves transformacions a les darreres dècades. Estructura territorial i fluxos». XLII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat del Vallès.

CORTINA, Albert (1999) «La gestió integral dels espais oberts de qualitat: el Projecte d'ordenació i gestió del parc rural de la Torre Negra» Comunicació al 1r. Congrés de la Ciutat. Sant Cugat del Vallès.

BUSQUETS, Jaume (2000) «Estratègies de protecció dels espais naturals en àrees metropolitanes. El cas dels rodals de la Torre Negra». I Jornades sobre Recerca en els sistemes naturals de Collserola. Consorci Parc de Collserola.

Maria de Bolòs i Capdevila

Dra. en Geografia, Servei Científic-Tècnic d'Evolució i Gestió del Paisatge, Universitat de Barcelona.

Albert Cortina i Ramos

Advocat. Gestor del territori i del paisatge, Codirector del Màster en Intervenció i Gestió del Paisatge, Universitat Autònoma de Barcelona.

Pla especial d'intervenció en el paisatge urbà del segle XIX a Sabadell

Encara fa relativament pocs anys la paraula paisatge anava unívocament relacionada amb natura, de manera que podia semblar una contraposició unir les paraules paisatge i urbà. Ara, però, ja comença a formar part del llenguatge comú i, en aquest sentit, es proposa regular la intervenció en el paisatge urbà del teixit històric del segle XIX de Sabadell.

Aquest document urbanístic es recolza sobre múltiples pilars: es connecta amb la idea de patrimoni històric entès com a memòria col·lectiva; amb la realitat de l'espai urbà entès com a conformador de trama, de teixit; amb el dret col·lectiu a gaudir d'un entorn ordenat i respectuós amb el passat; amb la idea de ciutat com arxiu de la memòria i dipositària de valors a preservar; amb els conflictes de frontera entre els drets públic i privat; etc. En definitiva, es tracta d'un document complex.

Una ambició així difícilment pot reduir-se al marc d'una regulació ordenancista. La preocupació municipal per mediar en la qualitat de la construcció de la ciutat industrial heretada, pretén potenciar la responsabilitat dels arquitectes i dels altres agents que intervenen en el procés de transformació de la ciutat, esdevenint aquest Pla especial el marc de mediació.

És per això que no es pot entendre aquest document sense esperar que sigui complimentat per la voluntat dels agents socials que participen d'una manera o altra en les intervencions en el teixit urbà del segle XIX (propietaris, promotors, tècnics, societat civil i administració pública). I és en aquest sentit que s'ha potenciat la participació de tots els sectors implicats mitjançant:

– Debats oberts amb entitats.

- Creació de comissions externes (tècniques i jurídiques).
- Experiència pilot de comissió ciutadana.
- Participació del Servei de Llicències en l'evolució dels projectes.
- Participació de la ciutat: 24 escrits, alegacions... amb un total de 358 pàgines.
- Inici d'un segon període d'exposició pública, etc.

Com a eixample industrial, com a ciutat obrera, el Sabadell projectat a mitjans del segle XIX i consolidat en els següents vuitanta anys, ha esdevingut un paisatge urbà característic i fàcilment identificable. Una ciutat singular resultant d'un projecte urbanístic lligat a la topografia i a la cultura del moment, i a una arquitectura racional derivada de les condicions socioeconòmiques. El model de creixement linial que segueix els camins històrics es dispersa en la quadrícula de l'eixample, s'homogeneïtza, sense introduir elements de focalització en la quadrícula. Circumstància aquesta que ha afavorit una imatge de ciutat i un paisatge urbà absolutament singulars, que el present Pla vol reivindicar i posar en valor.

Un paisatge urbà estructurat i caracteritzat a partir de:

- La traça viària, tant els camins històrics com la trama planificada com a eixample.
- La secció construïda dels vials, la proporció entre l'amplada de carrer i l'alçada de l'edificació.
- El parcel·lari, que recull l'estructura de la propietat derivada del planejament.
- L'escala de les tipologies edificatòries: vapors, casals, cases de rengle i cases de cos.
- L'arquitectura dels mestres d'obra, aspectes que esdevenen valors de paisatge i elements de reflexió...

I és que la intervenció en el paisatge urbà s'ha d'entendre lligada a la història, però també, i sobretot, als usos i a l'arquitectura contemporanis.

Manel Somoza

Cap del Servei d'Urbanisme de l'Ajuntament de Sabadell

CRÈDITS

Dades del projecte:

Aprovació inicial: 10 de desembre 2001

2a aprovació inicial 29 de juliol 2002

Equip redactor:

Direcció: **Manel Somoza**, arquitecte. Cap del Servei d'Urbanisme de l'Ajuntament de Sabadell.

Equip director: **Jordi Vallhonrat**, arquitecte.

Cap de la Secció de Planejament i **Marcel Gallofré**, advocat. Cap de l'Assessoria Jurídica.

Redacció: **Maite Morao**, arquitecta, **Charo Rodríguez**, advocada i **Joan Borràs**, delineant.

Col·laboradors: **Antoni Sacristan**, arquitecte. Cap de la Secció d'Edificació; **Gemma Ramos**, historiadora; **Joaquim Capilla**, delineant; **Raül Becerra**, estudiant d'arquitectura; **Belén Delgado**, arquitecta; **Anna Albó**, arquitecta; **Joan Falgueras**, arquitecte.

El pla general de Lleida 2015 Comentaris sobre el tractament del paisatge

Els espais lliures en la definició de l'estructura urbana i territorial de Lleida

La forma de la ciutat ha estat definida, pel Pla General de Lleida, en base a l'estructura dels espais lliures. Els eixos cívics i d'accessibilitat connecten la trama urbana formada per petites places i espais d'esbarjo, dispersos per tota la ciutat, mitjançant uns carrers on l'espai del vianant està especialment tractat. Connecten també una trama superior de parcs urbans de major dimensió, pivotant sobre el Turó de la Seu Vella, el parc del Segre i els Camps Elissis, a més d'una proposta de parcs perimetrals que articularan el pas de la ciutat a l'horta, donaran estructura a la ciutat, sobre la qual s'articula la vialitat i la zonificació.

L'espai lliure, entès tant en el sentit clàssic de parc com dels espais no transformats dins del territori agrícola, és, en el nou Pla General, un element bàsic per dissenyar, tant el creixement de la ciutat com el model de ciutat oberta, amb una ordenació territorial feta sobre les traces ambientals, on s'assegura la penetració de l'espai lliure territorial a l'interior dels límits urbans.

Els criteris ambientals, ecològics i paisatgístics en l'ordenació de l'espai rural

El Pla General de Lleida entén i interpreta el territori com un espai global integrat on conflueixen funcions productives, però també ecològiques, lúdiques i culturals. L'espai a tractar és un territori on la superfície agrícola representa un 93% del total, on una bona part de les explotacions de l'horta vella de Pinyana pateixen de problemes estructurals i de modernització que fan perillar la seva continuïtat agrícola, on la topografia no és un condicionant que dificulti la urbanització, on els espais

d'interès natural són poc reconeguts per la població, etc. En aquesta situació contenir dinàmiques d'urbanització dispersa al territori i proposar alternatives de valorització de totes les seves funcions requereix estratègies contundents i d'ampli espectre; algunes d'ordenació, però moltes altres de gestió i d'educació ambiental.

Es varen desenvolupar prèviament a la formulació del Pla General els següents estudis:

- Pla d'espais lliures (territorials i urbans) de Lleida (COAC-Paeria).
- Estudi edafològic del terme (Conveni entre el DARP-UdL-Paeria).
- Estudi de l'estructura de la parcel·lació i dels cultius (SIG= ARCVIEW).
- Estudis de parcel·lacions i activitats en sòl no urbanitzable.

Els objectius que el Pla General marca en la regulació del sòl rural són:

- mantenir la capacitat productiva del territori
- millorar les condicions de vida dels habitants del sòl rural
- mantenir l'estabilitat dels sistemes naturals
- millora de la qualitat ambiental i evitar la degradació del medi
- preservar la diversitat biològica
- preservar el patrimoni cultural i paisatgístic
- oferir noves oportunitats lúdiques i culturals

Caldran, com hem comentat abans, altres instruments per assolir-los, no tan sols els d'ordenació, encara que aquests han de ser la base sobre la qual els altres s'ancorin. Quatre han estat els criteris bàsics de l'ordenació:

Anàlisi del territori

El reconeixement del territori des de diverses òptiques ha permès una zonificació que inclou criteris

diversos. Els estudis bàsics realitzats han estat: estudi edafològic de l'aptitud agronòmica dels sòls del municipi, estudi de les urbanitzacions, estudi dels espais d'interès natural, estudi de la xarxa de camins i de la xarxa hidrogràfica, dels jaciments arqueològics, dels elements d'interès natural, estudi de l'anàlisi i de la distribució de la grandària de les explotacions agrícoles, estudi dels usos del sòl; els estudis foren realitzats amb treballs de camp i l'explotació del cadastre (amb la tecnologia SIG), per equips multidisciplinaris coordinats des de l'Oficina del Pla (Paeria).

Zonificació en base a les unitats de paisatge

El coneixement acurat del territori dóna criteris per a la zonificació, amb un grau de detall molt fi, que cal agregar per zonificar de forma que faciliti la comprensió i la gestió posterior del Pla. La definició d'unitats de paisatge inclou diversos criteris: la grandària i la forma de la parcel·lació agrícola, la presència d'elements d'interès cultural, la xarxa de camins, la xarxa d'aigua, la presència i distribució de les edificacions, etc. Les unitats s'han realitzat en base a la proposta del Pla dels Espais Lliures i diferencia cinc zones: 1) de protecció agrícola (R1), 2) agrícola de recs antics, 3) agrícola de recs nous (R3), 4) agrícola de secans (R4) i 5) àrees d'interès natural (AIN).

Aquesta zonificació bàsica es complementa amb una ordenació més detallada de les proteccions dels elements petits del territori però que conformen els seus paisatges o elements patrimonials. Es tracta d'introduir servituds amb forma de trames de proteccions per als elements següents: 1) les carreteres (PC); 2) el ferrocarril (PF); 3) la xarxa hídrica (PH); 4) les restes arqueològiques (PA); 5) els corredors ecològics (CE); 6) els reservoris naturals (RN); i, finalment, els elements catalogats en el Catàleg de Protecció de Lleida.

Els elements vertebradors del territori

El riu Segre i els corredors ecològics es protegeixen des del Pla General per la seva funció d'elements vertebradors, considerant-los com a elements unitaris sobre els que es limiten els usos i es proposa la redacció de plans directores d'ordenació que desenvolupin posteriorment les directrius específiques d'actuació en aquests àmbits. L'estratègia clara és la protecció dels espais de connexió de la biodiversitat a través dels camins de l'aigua.

La normativa ambiental en les normes urbanístiques

S'han definit tot un seguit de condicions de protecció ambiental en sòl rural, que formen part de les disposicions comunes d'ordenació del sòl no urbanitzable de les normes urbanístiques, i que estableixen normes generals per a tots els usos i activitats permesos al sòl no urbanitzable.

El programa de planejament

El Pla General de Lleida descriu i fixa a la memòria els objectius del programa de planejament referit als grans projectes i al programa de planejament a desenvolupar durant la vigència del Pla, donant les pautes del seu desenvolupament. El seu desplegament és previst en els següents documents:

- Pla o Projecte d'ordenació de l'eix del Riu Segre.
- Pla o Projecte d'ordenació del Turó de Gardeny.
- Pla especial de la Variant Nord (carretera Nacional II).
- Plans especials de desenvolupament dels parcs territorials.
- Pla director dels camins de l'horta.
- Pla director dels corredors ecològics.
- Pla d'àrees d'intervenció ambiental.
- Pla de millora dels accessos urbans.
- Pla d'accessibilitat i pla director d'eixos cívics.

Consideració del paisatge (normativa i valoració)

Les propostes del Pla General de Lleida, atès el caràcter productiu agro-ramader de les terres de Lleida, defensen, en relació amb la protecció i a la gestió del paisatge, una opció de configuració oberta i de promoció de noves pràctiques que generin espais més naturalitzats, biodiversitat i una ordenació rural compatible. La constatació més important és doble, sobre l'escala del paisatge i l'ambient, i sobre la gestió. L'escala és clarament supra-local però aquest tema es

pot superar relativament amb els estudis «supra-locales» encara que les propostes d'ordenació i/o normatives siguin locals (municipals). No obstant això, la reflexió final és que la gestió dels elements naturals i comuns que conformen el paisatge no té més que la normativa mediambiental com a suport, atès que la normativa de tipus urbanístic (Llei 2/2002) no és suficient en aquest concepte.

Josep Ma Llop i Torné

Arquitecte urbanista, Director de l'Àrea d'Urbanisme i Medi Ambient de l'Ajuntament de Lleida

CRÈDITS:

Equip redactor:

Josep M. Llop, director

Rafael Garcia Català, director tècnic

Ignasi Aldomà, geògraf

Esther Fanlo, biòloga

Carles Llop, arquitecte

Josep M. Puigdemasa, arquitecte

Josep M. Fargas, arquitecte

Pegor Papazian, arquitecte

Període de redacció del Pla: abril 1994 – Maig 1999

Data de l'aprovació definitiva: BOE 25-5-99

Superfície del terme municipal: 21.171 ha

QUÈ CONTÉ I QUÈ PERMET AQUEST CD

Aquest CD recopila la informació més significativa i útil del *Seminari sobre la incorporació del paisatge en el planejament urbanístic de Catalunya*, que va tenir lloc a Olot el 27 de setembre de 2002, i la que s'ha pogut obtenir, amb posterioritat, dels vuit planejaments urbanístics que hi van ser presentats. S'ha dissenyat i elaborat amb la intenció de difondre i fer accessibles les bones pràctiques urbanístiques en matèria de paisatge d'uns planejaments que havien estat prèviament seleccionats com a casos exemplars, en diferents aspectes, per un grup d'experts.

S'hi poden fer consultes comparatives, entre els diferents casos d'estudi, i també descarregar els textos originals de cadascun dels planejaments. La informació s'ha ordenat en diversos apartats amb l'objectiu de facilitar-ne la consulta i la comparació de manera àgil. Malgrat tractar-se sempre de plans urbanístics, els territoris a què van destinats aquests instruments són força diferents: des de municipis sencers, com són els casos de Lleida o d'Olot, a àmbits específics, com és el cas del sòl urbà de Sabadell, o bé del sòl no urbanitzable de Cassà de La Selva o de Mollet del Vallès. Malgrat aquestes diferències, s'ha optat per establir un esquema únic de buidatge de la informació, que és el que es descriu a continuació.

De cadascun dels planejaments presentats hi ha, com a mínim, quatre tipus d'informació disponible: memòria informativa o de planificació, normativa, cartografia, i documents presentats al Seminari (normalment, textos de resum i presentacions).

Tota aquesta informació és la que, com a mínim, s'ha buidat en l'esquema següent, vertebrat en cinc apartats, que són comuns a tots vuit plans:

- A «casos d'estudi» es recull la informació bàsica de cadascun dels vuit planejaments i de l'àmbit territorial per al qual s'han dissenyat. Es tracta de la presentació de cada cas analitzat.
- A «estructura» s'hi troben les referències al paisatge, organitzades segons el document o l'apartat del planejament del qual procedeixen. Així, tenint presents les principals etapes d'elaboració dels plans urbanístics, es fa distinció entre estudis previs, objectius del pla, memòria i diagnosi, normativa i catàlegs. Els estudis sectorials previs indiquen normalment el grau de coneixement acumulat sobre el qual es basen les etapes de planificació següents. N'hi ha d'específics sobre el paisatge però també de fauna, flora, agricultura, patrimoni històric, etc. El pes que un determinat instrument planificador atorga al paisatge sol aparèixer en la declaració dels seus objectius, i sol tenir traducció en la normativa. La memòria i diagnosi aporten la informació més completa sobre medi que es planifica, en la mesura que revisen, recopilen i sintetitzen els estudis previs. La normativa, en format articulat, recull i tradueix els objectius de planificació (per facilitar-ne la consulta, aquest apartat es desglossa, al seu torn, en els subapartats de sòl urbà, urbanitzable i no urbanitzable). Finalment, molts instruments de planejament recomanen, si no l'inclouen, l'elaboració de catàlegs. En aquest apartat s'apleguen tant les recomanacions com els catàlegs derivats de cadascun dels casos d'estudi.
- Sota l'epígraf de «criteris» s'han inclòs les referències al paisatge, organitzades segons el que cada planejament estableix. Els criteris, més o menys explícits, es troben tant en la normativa com en altres documents dels planejaments analitzats. Per facilitar-ne la consulta, aquestes referències s'han agrupat en els sis apartats següents: aspectes generals (si es tracta de criteris fonamentals, genèrics, que afecten el conjunt del cas d'estudi); sistemes (quan es tracta de criteris referits a l'establiment i la definició de sistemes);

categories i zones (quan justifiquen la zonificació o l'establiment de certes categories dins dels sistemes, en relació amb el paisatge); catàlegs (si fan referència als catàlegs que cal elaborar); planejament derivat (quan s'especifiquen els instruments de planejament subsegüents que cal desenvolupar en un futur), i desclassificacions (si es descriuen les causes per les quals és possible revertir classificacions de sòl vigent).

- A «àmbits» es mostren les consideracions referides al paisatge i organitzades segons les àrees del territori o els ecosistemes funcionals a què són aplicables. S'han establert els àmbits següents: litoral, forestal, agrícola, urbà, periurbà, hídric, enclavaments i altres.
- Un darrer apartat, de «documents originals», aplega els fitxers de text i d'imatges originals, és a dir, els documents d'estudi i normativa i els mapes –ja siguin originals o reelaborats– de cadascun dels casos.

El que en els apartats 2, 3 i 4 anomenem «referències» o «consideracions referides al paisatge» són retalls dels textos seleccionats i endreçats en funció dels apartats anteriors. De cadascun dels retalls s'indica el document de procedència i el capítol, títol o article d'on s'han extret. A l'apartat 5 es poden consultar els documents originals d'on procedeixen tots els fragments seleccionats. Així, si, havent trobat una referència concreta relativa al paisatge, hom vol comprovar el context en què es formula, pot accedir al document original.

En alguns casos –menys dels que hauríem volgut– aquests retalls textuals es complementen amb

informació cartogràfica específica. Seria el cas, per exemple, d'un fragment de text relatiu al tractament del paisatge en l'àmbit agrícola, que s'il·lustra amb un mapa del sòl agrícola del cas d'estudi d'on procedeix. Quan ha estat possible s'han vinculat automàticament uns i altres, però hi ha hagut nombroses dificultats. Dificultats que tenien causes diverses: alguns planejaments tenien tots els plànols en formats analògics i s'han hagut de digitalitzar; d'altres els tenien en formats que no eren compatibles amb els sistemes d'informació geogràfica; i d'altres encara, fruit de les vicissituds de la seva tramitació, mostraven tals discrepàncies entre les sigles dels plànols i els codis de les normatives, que, només amb la tenacitat i la col·laboració dels autors o dels serveis tècnics municipals que en fan ús, s'han pogut aclarir.

Hem procurat, sobretot, garantir que la consulta d'informació sigui fàcil i intuïtiva, amb el mínim de constrenyiments possible, fins on ho han permès els mecanismes informàtics i de programació. Amb aquesta prioritat s'ha escollit, com a element de consulta transversal a tots cinc apartats bàsics, l'accés a tots vuit casos d'estudi. Així, des de cadascun dels cinc apartats de buidatge de dades es pot accedir a qualsevol dels vuit casos. Per exemple, dins l'apartat «àmbits» i dins el subapartat «forestal», hom pot consultar la selecció de referències del Pla Especial de Gallecs i a continuació la del Pla General de Lleida, o de qualsevol altre, sense haver de desfer la cadena de recerca d'informació.

Confiam que us sigui útil.

4. El mapa dels plans estratègics locals

Josep M. Pascual i Marta Tarragona

Estratègies de Qualitat Urbana

Desembre de 1998. 152 pp. Català.

5. Perspectiva europea d'ordenació del territori. Per un desenvolupament equilibrat i sostenible del territori de la Unió Europea

Carles Rivera

Servei de Cooperació Local, Diputació de Barcelona

Setembre de 1999. 22 pp. Català.

6. Govern multinivell i gestió de xarxes

Ricard Valls

Projecció, Mecenatge Social

Octubre de 1999. 17 pp. Català.

7. Governar en un entorn complex: relacions, xarxes i contractes

Quim Brugué, Joan Subirats, Ricard Gomà, Moisès Amorós, Aïda Díaz, Imma Quintana i Natàlia Rosetti

Equip d'Anàlisi Política, Universitat Autònoma de Barcelona

Novembre de 1999. 25 pp. Català.

8. Polítiques públiques locals: necessitats i plantejaments emergents

Quim Brugué, Joan Subirats, Ricard Gomà, Moisès Amorós, Aïda Díaz, Imma Quintana i Natàlia Rosetti

Equip d'Anàlisi Política, Universitat Autònoma de Barcelona

Febrer de 2000. 34 pp. Català.

9. Les xarxes emergents de mobilitat al nostre territori. Anàlisi de la mobilitat obligada 1986-1996. Municipis de la província de Barcelona

Oriol Nel·lo (dir.), Joan López i Joan Miquel Piqué

Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona

Febrer de 2000. 31 pp + resum. Català.

10. Mobilitat sostenible. Innovacions conceptuals i estat de la qüestió

Carme Miralles, Antoni F. Tulla, Àngel Cebollada i Rafael Requena

Dept. Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona

Febrer de 2000. 52 pp + resum. Català.

11. Per un discurs socioambiental en les estratègies de desenvolupament del territori. La sèrie elements de debat territorial.

Alexandre Tarroja

Oficina de la Xarxa Barcelona Municipis de Qualitat, Diputació de Barcelona

Abril de 2000. 57 pp. Català.

12. Les administracions locals a Europa i el seu nou rol en la recuperació del poder local

Ricard Valls

Projecció, Mecanatge Social

Moisès Amorós, Aïda Díaz, Natàlia Rosetti i Ricard Gomà

Equip d'Anàlisi Política, Universitat Autònoma de Barcelona

Octubre de 2000. 54 pp + resum. Català.

13. De la planificación a la gestión estratégica de las ciudades

Josep M. Pascual

Estratègies de Qualitat Urbana

Gener de 2001. 45 pp. Castellà.

14. Aproximació a la governabilitat de les àrees metropolitanes europees

Mireia Belil, Mercè Espinós

Borakasi. Informació, recerca i consultoria

Abril de 2001. 115 pp. Català.

15. El territori de Barcelona cap a l'economia del coneixement

Joan Trullén

Dept. d'Economia Aplicada, Universitat Autònoma de Barcelona

Setembre de 2001. 110 pp. Català.

16. Les tècniques de cooperació intermunicipal i la seva reforma

Tomàs Font (dir.), Alfredo Galán, Joan Perdigó, Julio Ponce, M. Teresa Vadri.

Institut de Dret Públic, Universitat de Barcelona

Desembre de 2002. 146 pp. Català.

17. Bases per a una estratègia territorial de les Comarques Centrals

Jordi Ludevid (coord.), Josep M. Carrera, Joan Maluquer, Miquel Martí, Montserrat Mercadé, Joaquim Sabaté.

Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona

Març de 2003. 227 pp. Català

18. Economia de l'arc tecnològic de la Regió Metropolitana de Barcelona

Joan Trullén.

Dept. d'Economia Aplicada, Universitat Autònoma de Barcelona

Abril de 2003. 85 pp. Català

19. Cooperació territorial. Una perspectiva comparada de les Comunitats autònomes

Josep Mir (coord.), Ana Goitia, Alfonso Yerga, Yasmina Araujo, Jorge Domínguez, Rafael Machín, Rogelio Silva, Sam Gomila, Carles Anglada, Laia Claverol i Beatriu Santiago

Juny de 2004. 103 pp. Català - castellà

20. La despesa de caràcter discrecional dels ajuntaments i el seu finançament

Maite Vilalta (coord.), Daniel Mas, Adriana Sánchez i Jordi Jofre

Octubre de 2004. 188 pp. Català

21. La producció residencial de baixa densitat

Francesc Muñoz

Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona

Juny de 2005. 158 pp. Català

www.diba.es/territori/elements.asp

**Gabinet d'Estudis
de la Presidència**

Mallorca, 244, entl. 1a
08008 Barcelona

